

Jaargang 8 nr. 2	
25 mei 2007 V.U.: Marianne Regelbrugge Maria Theresiastraat 114 3000 Leuven Tel: 016/ 22 63 88 Fax: 016/ 22 74 82 Bank: 736-0001066-63 E-mail: info@suggnome.be Website: www.suggnome.be	
<i>Redactioneel</i> <i>An Marchal</i>	1
<i>De nieuwe jeugdwet: de grote sprong voorwaarts voor het herstelrecht?</i> <i>Lieve Balcaen</i>	3
<i>Herstelbemiddeling met meerderjarigen: reflecties bij het beleid van minister Onkelinx</i> <i>An Marchal</i>	10
<i>7 jaar Herstelgerichte Detentie - Een voorlopige balans geïllustreerd ahv HBSU Noorderkempen</i> <i>An Van Eyken en Tinne Van Loock</i> <i>Dirk Dufrain</i>	15
<i>Herstelrecht geïnstitutionaliseerd. Enkele kanttekeningen en vragen.</i> <i>Luc Robert</i>	18
<i>Reflecties van een aandachtige bezoeker</i> <i>John Blad</i>	23
<i>Verslag Samenspraak 23 maart 2007</i> <i>Pieter Verbeeck</i>	26
<i>Goed om weten</i>	28
<i>Agenda</i>	29
<i>Samenspraak 22 juni 2007</i>	30

REDACTIONEEL

An Marchal

Zoals reeds aangekondigd in de vorige Nieuwsbrief kreeg Suggnomè voor 2007 uitbreiding van middelen om bestaande, lokale bemiddelingsdiensten te versterken en om nieuwe diensten op te starten in die arrondissementen waar er nog geen dienst was. Onze coördinator investeerde de afgelopen maanden dan ook in de aanwerving van nieuwe medewerkers, die we van harte willen verwelkomen: Lut Dauw (halftijds) voor Oudenaarde, Martin Deloose voor Brussel, Lien Soetewey (tijdelijk) voor Mechelen, Hilde Deboeck voor Mechelen en Antwerpen, Davy Dhondt voor Ieper en Veurne en Katrijn Huygens voor Hasselt. Met onze ploeg bemiddelaars kunnen we nu in principe een bemiddelingsaanbod verzorgen in heel Vlaanderen.

Een groeiende organisatie vraagt echter aangepaste structuren en overlegorganen. Het is eenieder duidelijk dat we met de huidige personeelsbezetting op secretariaatsniveau van hieruit geen 'groot' engagement op lokaal niveau (14 arrondissementen) meer kunnen opnemen. Maar ook de draagkracht van de bemiddelaars kent zijn grenzen. Het eigene van onze organisatie blijkt meteen ook de achillespees: het hanteerbare evenwicht te zoeken tussen lokale autonomie van de arrondis-

sementele diensten enerzijds en centrale coördinatie, coaching en aansturing anderzijds. Een evenwicht dat misschien even zoek is ... Daarnaast moeten we ons bezinnen over de vraag welk soort organisatie we willen zijn, nu en ook op langere termijn. Dit is de moeilijke oefening die nu voorligt, en waarvan we hopen dat deze tot een resultaat leidt dat eenieder tot tevredenheid stemt.

Na enkele weken hard werken is het jaarverslag 2006 klaar. Dit werd op de Algemene Vergadering van 26 april 2007 goedgekeurd, en kan u terug vinden op onze website. Naast een verslag van de werkzaamheden van eenieder vindt u hier ook enkele inhoudelijke bijdragen terug, evenals de cijfergegevens over het bemiddelingsgebeuren (synthese voor Vlaanderen).

Met de federale verkiezingen in het vooruitzicht, maken we in deze Nieuwsbrief de balans op van de beleidsontwikkelingen op het vlak van herstelrecht en justitie. Het is duidelijk dat Minister van Justitie Onkelinx tijdens haar beleidsperiode een aantal opties heeft genomen waarbij het herstelrecht en de herstelgerichte detentie een plaats verwerven binnen het strafrechtelijk beleid. Denken we aan: de wet van 22 juni 2005 en de erkenning van de

bemiddelingsdiensten; de nieuwe jeugdwet met een wettelijke basis voor bemiddeling en HERGO; maar evenzeer aan aanknopingspunten in de basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden en de wet betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelde tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten. Na jaren exploreer- en pionierwerk op verschillende terreinen, wordt de notie 'herstel' geformaliseerd in wetteksten. Hoewel de regelgeving nu verder dient geïmplementeerd en uitgevoerd te worden, en het daarom voor een evaluatie op zich nog te vroeg is, willen we toch al even stil staan bij de betekenis van de recente beleidsontwikkelingen. Hoe ver staan we, wat is er veranderd, en wat betekenen deze ontwikkelingen voor de praktijk?

We laten eerst de praktijk zelf aan het woord. Lieve Balcaen (OSBJ) staat stil bij de nieuwe jeugdwet. Hoewel herstelrecht hierin een prominente plaats krijgt, blijft er volgens haar enige mate van onduidelijkheid bestaan, omwille van de conceptuele flou die blijft hangen rond de notie 'herstelrecht', waardoor een zekere spanning in wetgeving en op het terrein voelbaar blijft. Lieve licht de herstelrechtelijke punten in de nieuwe jeugdwet toe en laat niet na vanuit haar visie hierbij enige commentaar te geven. Voor de volgende bijdrage nam ik zelf de pen in de hand. Ik tracht na te gaan wat de wet van 22 juni 2005 (tot invoering van herstelbemiddeling in het wetboek van strafvordering) nu voor ons, als erkende bemiddelingsdienst, betekent. Hoewel de wet een degelijk kader biedt voor de bemiddelingspraktijk op zich, blijven we met enkele vragen en bekommernissen achter en dit op verschillende niveaus. Herstelconsulenten An Van Eyken en Tinne Van Loock, samen met herstelbemiddelaar Dirk Dufraing, beschrijven in een volgend artikel welke inspanningen de voorbije jaren werden geleverd om het herstelrechtelijk denken een plaats te geven in detentiecontext. Wettelijke ankers zijn dan wel voorhanden, de vertaling van deze principes in de praktijk lijkt allermindst evident.

Na deze drie praktijkverhalen krijgen de volgende twee auteurs de kans om met wat meer afstand naar de lopende ontwikkelingen te kijken. Ze baseren zich hiervoor (onder meer) op de eerste drie bijdragen. Dit biedt ons de kans een en ander in een nieuw perspectief te plaatsen. Volgens Luc Robert (K.U.Leuven) bevindt het herstelrecht zich in een proces van institutionalisering, en dit roept volgens hem onvermijdelijk een aantal vragen op. We worden uitgedaagd een werkzame wijze te vinden om om te gaan met de spanningen en moeilijkheden die de uitvoering, de implementatie, en op lange termijn de institutionalisering van herstelrechtelijke praktijken met zich zal brengen. Tot slot is het ons een genoegen om ook vanuit Nederland een stem te beluisteren. John Blad (Erasmusuniversiteit Rotterdam) constateert alvast één –voor hem belangrijk– verschil tussen het Nederlandse en het Belgische bemiddelingsconcept met betrekking tot de relatie tussen de bemiddelingspraktijk en de strafrechtspleging. Hij blijkt tevens groot pleitbezorger voor een cultureel en maatschappelijk draagvlak voor herstelrecht/bemiddeling. Verder boeit me zijn visie volgens dewelke bemiddelaars verantwoordelijkheid dragen in de kwaliteit van het straffen, waarbij hij ook het probleem van het toezicht op het bemiddelingsresultaat aan de kaak stelt.

Aan u, lezer, om u in uw zetel te nestelen en aandachtig voorliggende teksten te lezen, zodat u op vrijdag 22 juni uw stem hierover kan uitbrengen op onze Samenpraak (zie uitnodiging achteraan)!

An Marchal

De nieuwe jeugdwet: de grote sprong voorwaarts voor het herstelrecht?

De vraag om de herstelrechtelijke realisaties in de nieuwe jeugdwet te evalueren lijkt op een goed moment te komen. Het is immers onmiskenbaar dat de nieuwe jeugdwet in 2006 een centrale plaats heeft toegekend aan het herstelrecht. Daarenboven zette ook de Vlaamse Gemeenschap haar herstelgericht jeugdbeleid verder. Er kwam een ruime verdubbeling van het aantal bemiddelaars en hergomoderatoren in april 2007 en er is nog ruimte voor verdere uitbreiding.

We kunnen dan ook niet anders dan tevreden zijn met deze kansen. Toch is het moeilijk om een heldere evaluatie te maken van deze realisaties. Dit ligt ondermeer aan de conceptuele flou die hangt rond het herstelrecht. Ook de wettelijke definiëringen en doelstellingen met betrekking tot het herstelrecht zijn erg onduidelijk. Tenslotte trad de wet pas in werking op 2 april zodat het nog vroeg is om te evalueren welke de gevolgen zijn voor de praktijk.

1. Voor welk herstelrecht kiezen we?

1.1. Herstelrecht kan zeer breed worden gedefinieerd. In de Angelsaksische landen wordt bijvoorbeeld geen strak onderscheid gemaakt tussen de "alternatieve" conflictoplossing in de justitiële sfeer, in de schoolcontext of tussen burens. Restorative justice is hier een brede emancipatorische beweging waarbij burgers aangemoedigd worden om op een meer constructieve wijze om te gaan met conflicten in diverse contexten. Hierbij gaat veel aandacht naar het preventieve en het pedagogische aspect. Als kinderen reeds op school leren hoe ze op een constructieve manier en op eigen kracht hun conflicten kunnen oplossen, verwerven ze belangrijke sociale vaardigheden die hen kunnen beschermen tegen het risico op delinquent gedrag. Burgers die leren hoe ze de onenigheid met hun burens kunnen oplossen zullen het conflict niet laten aanzwellen tot de bom barst. Ook in Vlaanderen vinden we deze invulling

terug in bijvoorbeeld de hergo's op school of in de rondetafelgesprekken in de Bijzondere jeugdzorg. Deze "herstelrechtelijke" benadering is erg waardevol en heeft deels dezelfde doelstellingen als het herstelrecht in de justitiële context maar valt hier niet mee samen. Het is daarom verwarrend om elke vorm van alternatieve conflictoplossing onder de noemer van 'restorative justice' te plaatsen. Wij reserveren de term voor de justitiële context.

1.2. Het eigene aan de justitiële context is dat het herstelrecht zich noodzakelijkerwijze moet verhouden tot een legitiem dwangstelsel met een beschermende en/of punitieve finaliteit. Al naargelang de plaats die het herstelrecht inneemt tegenover het klassieke rechtssysteem krijgen we een andere invulling van het herstelrecht. Schematisch kunnen we de herstelrechtelijke visies dan indelen in de maximalistische en de minimalistische benadering (Mc Cold). In een maximalistische benadering vormt het herstelrecht een volwaardige 'derde' weg naast het strafrecht en het beschermingsrecht. Men ambieert dan een herstelrecht als alternatief voor de twee klassieke modellen. Deze benadering focust in de eerste plaats op het resultaat, met name het herstel van de schade. Waar mogelijk probeert men dit te bereiken via overleg. Omdat het niet denkbaar is dat alle daders hieraan vrijwillig zullen participeren is dwang soms noodzakelijk.

In Vlaanderen werd vorm gegeven aan dit model door de onderzoeksgroep jeugdcriminologie, onder leiding van Prof. Walgrave. In juli 1997 tekende deze groep een ontwerp uit van een "herstelrechtelijk jeugdsanctierecht" waarbij gekozen wordt voor constructieve herstelrechtelijke sancties als een alternatief voor straffen die leedtoevoeging beogen en voor beschermingsmaatregelen die te weinig responsabiliserend zijn.

In dezelfde periode kwam ook een resolutie tot stand in het Vlaams parlement waarin gepleit wordt voor de oprichting van een gecoördineerd arrondissementeel aanbod van de 3 herstelgerichte afhandelingen met name bemiddeling, gemeenschapsdienst en de leerprojecten. Ook hier dus een ruimere invulling van de notie herstelrecht.

1.3. De minimalistische visie op herstelrecht vinden we meer terug bij de vzw's Suggnomè en de OSBJ. Deze benadering is minder ambitieus in haar streven om een alternatief te vormen voor het bestaande systeem en vertrekt tegelijk van een meer uitgesproken emancipatorische benadering. Daar waar de maximalistische visie zoveel mogelijk tot herstel tracht te komen via overleg, vormt dit overleg de kern van het herstelrecht voor de minimalisten. Niet het herstel van de schade staat centraal, wel het proces van het geven en uitwisselen van betekenissen tussen de partijen. Herstel wordt hier dan niet zozeer gedefinieerd als het herstel van de schade maar wel als het-zich-herstellen ten overstaan van de feiten. In een dergelijke invulling van herstelrecht blijft het prerogatief bestaan om dwang uit te oefenen binnen het klassieke systeem in functie van het 'handhaven van de rechtsnorm'. Het herstelrecht is hier eerder complementair. Het gaat hier om twee parallelle systemen. Er vindt wel een subtiele wisselwerking plaats tussen beide 'rechts'systemen. Justitie creëert namelijk de ruimte voor de partijen om in dialoog te gaan met elkaar en indien gewenst kunnen de partijen hierover iets communiceren naar de gerechtelijke overheid zodat die hier bij haar eindbeslissing rekening mee kan houden. Cruciaal is de vrijwillige deelname van de partijen aan dit proces en de vertrouwelijkheid over het verloop van dit proces.

1.4. Zowel de maximalistische visie als de minimalistische visie kent haar 'aanhangers', maar het is niet altijd duidelijk waarover de discussies nu precies gaan. In de minimalistische visie is er een duidelijker onderscheid tussen enerzijds het klassieke straf/beschermingssysteem dat dwang gebruikt en anderzijds de emancipatorische invulling van het herstelrecht waar de vrijwilligheid, authenticiteit en humanisering centraal staan. De hogerge-noemde wisselwerking tussen beide systemen staat in een kwetsbare balans omdat de finaliteit van het justitiële systeem en dat van herstelrecht in deze visie onverzoenbaar zijn. Zowel justitie als het herstelrecht zijn ervoor beducht om niet te worden opgezogen in de doelstellingen van het andere systeem. Justitie gebruikt haar

prerogatieven om mensen tot de orde te roepen. Ze gebruikt hiervoor dwang maar kan even zo goed gebruik proberen te maken van het herstelrechtelijk aanbod. Als jongeren vanuit zichzelf tot herstel willen overgaan of zelf een sanctie voorstellen zou dit wel eens efficiënter kunnen zijn om de rechtsnorm te handhaven. Een dergelijke instrumentalisering van het herstelrecht ondergraaft het echter in haar fundamenteën. Maar ook vanuit justitie blijft men alert. De volgehouden vertrouwelijkheid, gekoppeld aan de vereiste dat de jeugdrechtbank rekening houdt met het positieve resultaat van een bemiddeling, maakt het de magistraten niet bepaald gemakkelijk. Dit positieve resultaat wordt immers doorgaans vertaald in het al dan niet bereiken van een overeenkomst maar er is niet geweten of de jongere tijdens het proces ook actief verantwoordelijkheid heeft opgenomen of bereid was tot een authentiek gesprek. Het zijn net deze elementen die voor de rechter doorslaggevend zijn, veel meer dan de overeenkomst op zich. Omwille van de onverzoenbaarheid van de doelstellingen van het klassieke rechtssysteem en van het herstelrecht, kan het herstelrecht hier ook nooit deel van uitmaken. In de minimalistische visie is het herstelrecht niet te verzoenen met dwang.

1.5. Voor welk herstelrecht kiezen we? Het concept is toe aan een meer afgebakende definiëring. Voorlopig wil ik het erbij houden dat de minimalistische visie goed aansluit bij de herstelrechtelijke methoden van bemiddeling en hergo omwille van de emancipatorische visie die hieraan ten grondslag ligt. Dit is ook de visie van de OSBJ.

We zullen de wet dan ook evalueren op de mate waarin deze visie werd gerealiseerd in het herstelrechtelijk aanbod zoals dit vorm krijgt in de wet.

2. Welke visie vinden we terug bij de wetgever?

De wetgever definieert nergens wat hij onder herstelgericht of herstelrecht verstaat. We kunnen zijn visie alleen proberen af te leiden uit de aard van de maatregelen die worden omschreven als 'herstelgericht'. In de Memorie van toelichting bij het wetsont-

werp lezen we het volgende:

- *"Concreet betreft het in de eerste instantie herstelgerichte maatregelen die enkel op vrijwillige basis kunnen worden aangevat. (p5)*

- *Ook het persoonlijk project(1) van de jongere gaat uit van de herstelgerichte filosofie aangezien het de jongere de mogelijkheid biedt voor het herstel te zorgen in geval het slachtoffer onbekend is of niet in contact wenst te komen met de jongere, zelfs niet op onrechtstreekse wijze. (p.6)*

- *De herstelgerichte filosofie is niet ontdaan van elke dwangnotie. De prestaties van opvoedkundige aard en algemeen nut bieden de jongere immers de mogelijkheid om onrechtstreeks de schade aan de gemeenschap te herstellen die hij als gevolg van het misdrijf omschreven feit heeft veroorzaakt. Zo draagt ook de betaalde arbeid met het oog op de vergoeding van het slachtoffer bij tot de herstelgerichte filosofie. (p. 7)*

De wetgever lijkt dus eerder te vertrekken van een maximalistische visie waarin responsabilisering en herstel van de schade centraal staan. Hoewel hij in eerste instantie opteert voor herstel op vrijwillige basis is dwang niet uitgesloten onder de vorm van gemeenschapsdienst en zelfs onder de vorm van opgelegde betaalde arbeid.

In het wetsontwerp was nog sprake van herstelgerichte "maatregelen", van seponeringsgarantie na een geslaagde bemiddeling, er werden ook bondige verslagen verwacht over het verloop en het resultaat van de bemiddeling.

Onder druk van de praktijk werd het ontwerp aangepast. De herstelgerichte maatregelen veranderden in herstelrechtelijk aanbod, de sepotgarantie viel weg en er werd een bepaling opgenomen die de verrouwelijkheid moest garanderen.

Door de vele amendementen werd het echter een weinig coherent geheel. Zo behield men bijvoorbeeld de meeste bepalingen betreffende de verslaggeving, is er onduidelijkheid over de verwijzingsprocedure en blijft een grote bevoegdheid van de magistraten om één en ander vorm te geven.

Ik bespreek hieronder achtereenvolgens de plaats die het herstelrechtelijk aanbod inneemt in de nieuwe jeugdwet, de wer-

kingsprincipes van bemiddeling en hergo en de verhouding van het herstelrechtelijk aanbod tegenover justitie.

3. Prominente plaats voor het herstelrechtelijk aanbod in de nieuwe jeugdwet

3.1. Lineair aanbod van bemiddeling op parketniveau.

Volgens art 45 quater §1 informeert de Procureur des Konings de jongere, de ouders en het slachtoffer schriftelijk dat ze kunnen deelnemen aan een bemiddeling en in dit kader de mogelijkheid hebben om zich te wenden tot een bemiddelingsdienst die hij aanwijst. De beslissing om een dossier al dan niet te verwijzen naar bemiddeling moet schriftelijk zijn en gemotiveerd worden, behalve in geval van seponering. M.a.w. de parketmagistraat zal niet kunnen vorderen zonder aan te tonen dat hij op zijn minst een bemiddeling heeft overwogen.

3.2. Voorkeur voor herstelrechtelijk aanbod op jeugdrechtbankniveau.

Volgens art. 37 § 2 al 2 verdient in eerste instantie het herstelrechtelijk aanbod de voorkeur. Vervolgens moet het geschreven project worden overwogen. Dan pas kunnen ambulante maatregelen worden opgelegd en tenslotte ook plaatsingsmaatregelen.

Ook de jeugdrechter moet dus in principe eerst nagaan of een bemiddeling of Hergo mogelijk is.

3.3. Aanbod mogelijk gedurende de hele rechtspleging

Art. 52 quinques bepaalt dat bemiddeling kan voorgesteld worden door de jeugdrechter en de jeugdrechtbank gedurende de hele rechtspleging. De Ministeriële Omzendbrief van 7 maart 2007 specificeert dat dit artikel ook betrekking heeft op Hergo.

Dit betekent dat bemiddeling of hergo reeds in de voorlopige fase kan worden aangeboden, maar ook later bij vonnis of bij een eventuele herziening van het vonnis.

4. Werkingsprincipes

4.1. Vrijwilligheid

De wetgever heeft de principiële vrijwilligheid van deelname aan het herstelrechtelijk aanbod ingeschreven in de wet. Art. 37 bis §1 al.2 bepaalt: " *Een herstelrechtelijk aanbod kan enkel worden toegepast indien de personen die eraan deelnemen er uitdrukkelijk en zonder voorbehoud mee instemmen en dit blijven doen zolang de bemiddeling of het herstelgericht groepsverleg duurt*".

Anderzijds is het evident dat deze vrijwilligheid binnen een justitieel kader relatief is. De druk voor de dader om te participeren aan de bemiddeling zal nog sterker zijn als hij de kans hoger acht dat een deelname aan bemiddeling zal worden beloond door justitie of dat een weigering zal worden afgestraft. Daarom zijn we ook erg gelukkig dat de seponeringsgarantie uit het oorspronkelijk wetsontwerp is weggefallen. Rest nog wel dat zowel de parketmagistraat als de jeugdrechter moeten rekening houden bij hun beslissing met een geslaagde bemiddeling. Ik ga hier nog verder op in onder 5.3.

4.2. Vertrouwelijkheid

Naar analogie van de wet op de bemiddeling voor meerderjarige daders bepaalt ook de nieuwe jeugdwet dat de documenten die worden opgemaakt en de mededelingen die worden gedaan, zonder toestemming van de partijen niet ter kennis kunnen worden gebracht van de gerechtelijke instanties. (art. 37 quater §3)

Deze bepaling werd slechts helemaal op het einde van het wetgevend werk toegevoegd maar spijtig genoeg behield men de vroegere bepalingen betreffende de rapportage grotendeels zodat het erg onduidelijk werd wat nu precies moet of mag gerapporteerd worden. Men heeft dit proberen te concretiseren in een samenwerkingsverband tussen de federale overheid en de gemeenschappen maar het blijft een verwarrend geheel. Ik geef hier ter illustratie de wijze waarop moet gerapporteerd worden over de bemiddeling op parketniveau. Op jeugdrechtbankniveau gelden gelijkaardige regels.

1. Volgens art. 45 quater §2 moet de bemiddelaar *binnen de twee maanden een*

bondig verslag opmaken over de voortgang van de bemiddeling. In het samenwerkingsakkoord wordt dit gespecificeerd als een verslag dat verduidelijkt dat de bemiddeling een aanvang genomen heeft maar niet is afgerond. Het is me niet duidelijk welke de bedoeling is van dit verslag. In de MO 7/3/2007 lezen we dat de bondigheid van het verslag werd ingegeven door de doelstelling om de bemiddelingsdienst maximaal toe te laten zijn vertrouwensrol ten aanzien van het slachtoffer en de jongere te vervullen.

2. *Het akkoord* dat bereikt werd tussen de partijen wordt voorgelegd aan de parketmagistraat ter goedkeuring. Partijen zijn dus niet vrij om hun akkoord al dan niet voor te leggen.

3. In het samenwerkingsakkoord wordt een bijkomende verslagverplichting toegevoegd die niet in de wet werd opgenomen namelijk dat *de bemiddelaar de procureur inlicht van zodra blijkt dat de bemiddeling niet of niet langer mogelijk is*. Dit moet gebeuren in een bondig verslag(2).

4. Dan is er nog *het vertrouwelijkheidsbeginsel* dat op dezelfde wijze werd geformuleerd als in de wet voor de slachtofferdaderbemiddeling voor volwassen daders. In de ministeriële omzendbrief van 7 maart 2007 wordt gesteld dat de bemiddelingsdiensten in de gevraagde verslagen dit vertrouwelijkheidsbeginsel niet mogen schenden. Dit heeft volgens de minister dus prioriteit. Toch blijft de vraag waarom het niet eenvoudiger kan. De wet voor bemiddeling van meerderjarige daders en slachtoffers beperkt zich tot een heldere bepaling van het vertrouwelijkheidsbeginsel en daar blijft het bij. Men kan zich ook afvragen of de 'bondige' verslagen een grote meerwaarde zullen zijn voor de magistraten. Positief punt is wel dat in de omzendbrief duidelijk vermeld wordt dat *de procureur des konings met het verslag over voldoende elementen beschikt om zijn dossier verder te behandelen. Hij zal geen bijkomende inlichtingen kunnen opvragen*. Hiermee wordt het kwalijke gebruik tegen gegaan van sommige parketten om via de politiediensten informatie in te winnen over het verloop van een niet-geslaagde bemiddeling.

Tenslotte moet er volgens art 45 quater §3 ook een *verslag worden overgemaakt over*

de uitvoering van het akkoord. Dit staat niet alleen op gespannen voet met de vertrouwelijkheid maar duwt de bemiddelaar ook in een controlerende functie waarbij hij zijn neutraliteit dreigt te verliezen. We begrijpen dat de magistraat deze informatie nodig heeft indien ze wil rekening houden met het resultaat van de bemiddeling bij het nemen van een beslissing. Het is echter de vraag of dit niet meer de taak is van bijvoorbeeld een parketcriminoloog (of de sociale dienst van de jeugdrechtbank op jeugdrechtbankniveau).

Bovendien is hier in het samenwerkingsakkoord tussen de federale overheid en de gemeenschappen een zin tussen geslopen die de praktijk van secce verslaggeving onderuit haalt. Er wordt namelijk gestipuleerd dat *"Het verslag wordt samen met de ouders (niet met de jongere!) besproken. Aldus worden ze ertoe uitgenodigd om hun bedenkingen te formuleren, die bij het verslag worden gevoegd."* Omdat we deze zelfde formulering terugvinden bij de verslaggeving over de ouderstage vermoeden we dat dit bedoeld is als een vorm van participatief werken met ouders en dat de jongere werd vergeten. Het valt anders niet uit te leggen waarom je de jongere niet zou betrekken bij een evaluatie terwijl je hem gedurende het hele proces hebt aangesproken op zijn verantwoordelijkheid.

4.3. Neutraliteit

Hogergenoemde bedenkingen hebben ook repercussies voor de neutraliteit. Positief is zeker dat de bemiddelingsdiensten onafhankelijk zijn van de gerechtelijke overheid wat ook een bestending is van de bestaande praktijk.

5. Verhouding van het herstelrechtelijk aanbod ten aanzien van justitie.

Voor een 'zuivere' toepassing van het herstelrecht is het belangrijk dat de bemiddeling zoveel mogelijk parallel en onafhankelijk verloopt met en van de gerechtelijke afhandeling.

5.1. Verwijzing door justitie

Het parket informeert de partijen over de mogelijkheid van het bemiddelingsaanbod en stuurt meteen een brief naar de bemiddelingsdienst. Deze dienst contacteert de partijen nogmaals als ze niet zelf contact

opnemen. De jeugdrechtbank volgt dezelfde procedure bij bemiddeling. Hergo wordt door de jeugdrechter voorgesteld in een persoonlijk contact met de jongere en zijn ouders. Het slachtoffer wordt schriftelijk op de hoogte gebracht.

Deze vrij indringende verwijzing verkleint de kans dat jongeren of slachtoffers zelf het initiatief nemen tot bemiddeling maar het is evenmin uitgesloten. Elke betrokkene kan immers de vraag stellen aan het parket om te kunnen deelnemen aan een bemiddeling en het zou m.i. tegen de geest van de wet zijn indien de parketmagistraat een dergelijk verzoek zou weigeren zonder een sterke motivatie. In de vroegere bemiddelingspraktijk reageerden de meeste parketmagistraten meestal positief op een dergelijk verzoek van de partijen zelf maar het moet gezegd dat een dergelijk verzoek eerder zeldzaam was.

Op jeugdrechtbankniveau is expliciet voorzien dat de jongere in een geschreven project de deelname aan een bemiddeling of Hergo kan voorstellen aan de rechter. Of het slachtoffer op jeugdrechtbankniveau nog een bemiddeling kan vragen is niet helemaal duidelijk.

Eigenlijk is deze verwijzingsprocedure een verwettelijking van de procedure die tot nog toe in de meeste arrondissementen gebruikelijk was. We zijn daarom vooral benieuwd naar de praktijk van de bemiddeling voor volwassen daders omdat hier meer expliciet werd voorzien dat de bemiddeling ook door de mensen zelf kan worden voorgesteld.

5.2. Goedkeuring of homologatie van het akkoord.

Dit is nieuw. Vanaf nu moet elk akkoord ter goedkeuring of homologatie worden voorgelegd aan de magistraat. De partijen zijn dus niet vrij om zelf te beslissen of ze hun akkoord al dan niet voorleggen aan de magistraat. Indien ze tot een akkoord zijn gekomen moet de magistraat hiervan op de hoogte worden gebracht en heeft ze het recht om dit akkoord te weigeren indien dit akkoord strijdig zou zijn met de openbare orde.

We zien hierin een poging om het privaatrechtelijk karakter van de bemiddeling toch meer in de publieke sfeer te trekken. Het lijkt ons echter een zeer onhandige poging.

Vooreerst heb ik tot nog toe geen voorbeelden kunnen vinden van overeenkomsten die tegen de openbare orde zouden zijn. Het lijkt me dan ook weinig waarschijnlijk dat er zulke overeenkomsten zouden worden gemaakt zodat de magistraat in de praktijk zijn vetorecht niet zal kunnen uitoefenen. Bovendien heeft deze homologatie in principe geen gevolgen voor de uitvoering van de overeenkomst. Voor zover het om louter privaatrechtelijke aspecten gaat zoals het betalen van een vergoeding, het herstel in natura, een vorm van vervangend werk, het schrijven van een verontschuldigungsbrief of zelfs het uitvoeren van vrijwilligerswerk, is iedereen vrij om deze afspraken na te komen en hoeft men niet te wachten op een goedkeuring of homologatie.

Bij een Hergo ligt dit anders. Tijdens de Hergo kunnen ook afspraken gemaakt worden over bijvoorbeeld het uitvoeren van een gemeenschapsdienst of een leerproject die ook als maatregel kunnen opgelegd worden door de jeugdrechtbank. Hier komen we in de sfeer van het publieke recht zodat een rechterlijke toetsing meer voor de hand ligt. De wet is hier echter onduidelijk. Er is enerzijds sprake van een akkoord dat ter homologatie moet worden voorgelegd en anderzijds van een intentieverklaring die ook bij het gerechtelijk dossier wordt gevoegd (en dus niet hoeft gehomologeerd te worden). Er wordt nergens bepaald wat nu precies in de overeenkomst moet worden opgenomen en wat in de intentieverklaring. Waarschijnlijk zullen de diensten hierover afspraken maken met de magistraten uit hun arrondissement. Een mogelijke praktijk hierbij is dat de overeenkomst tussen dader en slachtoffer over de financiële vergoeding gaat die dan ter homologatie wordt voorgelegd en dat de intentieverklaring het uitgewerkte voorstel van de jongere bevat. Deze intentieverklaring zou dan geheel of gedeeltelijk in het vonnis kunnen worden opgenomen. Het voordeel van deze procedure zou zijn dat er nog een zekere onderhandelingsruimte is bij de bespreking van de intentieverklaring. Indien alle partijen tot een akkoord komen over alle facetten zou de jeugdrechter de intentieverklaring principieel moeten goedkeuren. Indien er echter discussie is over een aantal punten of indien de partijen zelf de beslissing over bijvoorbeeld het aan-

tal uren gemeenschapsdienst liever overlaten aan de rechter, kan de rechter hier een knoop in doorhakken. Bij de homologatieprocedure bestaat deze mogelijkheid niet omdat de rechter alleen kan weigeren of goedkeuren.

5.3. Invloed op de gerechtelijke besluitvorming

Volgens art 37 quinquies § 2 en §3 moet de magistraat rekening houden met het akkoord en zijn uitvoering indien het akkoord werd uitgevoerd voor het vonnis. Indien het akkoord wordt uitgevoerd na het vonnis kan hij de eventuele maatregel nog verlichten.

De magistraat moet dus rekening houden met het positief resultaat van de bemiddeling.

Dit is een mes dat aan twee kanten snijdt. Enerzijds betekent het een valorisering van de inzet van de partijen indien de rechter ook effectief rekening houdt met hun inspanningen. Door het gevolg dat de rechter hieraan geeft, wordt ook het particuliere belang van de overeenkomst overstegen. De maatschappij komt mee in beeld.

Anderzijds legt dit natuurlijk ook een grote druk op de vrijwilligheid van de deelname.

5.4. Mogelijkheid tot cumul van Hergo en maatregelen

In de wet wordt nergens bepaald dat de jeugdrechter het resultaat van de hergo moet afwachten vooraleer ze zelf een maatregel oplegt. In de Ministeriële omzendbrief van 7 maart 2007 wordt expliciet gesteld dat een cumulatie van Hergo met één of meer maatregelen mogelijk is. Dit biedt kansen en risico's. Positief is dat op die manier ook een hergo kan doorgaan voor bijvoorbeeld een jongere die geplaatst werd in Mol. Anderzijds is het risico verre van denkbeeldig dat de jeugdrechter zelf reeds maatregelen oplegt zoals GD en LP en op die manier nog weinig beslissingsmarge laat voor de deelnemers aan de hergo. Dit zou de uitholling betekenen van het hele concept dat erop gericht is de betrokkenen zelf te laten zoeken naar de best mogelijke oplossingen.

6. Besluit

Vertrekkend vanuit een herstelrechtelijke visie waarin de communicatie tussen de

partijen betrokken bij het delict centraal staat, denken we dat deze wet kansen biedt. De vrijwilligheid en de betrouwbaarheid zijn als beginsel ingeschreven in de wet. Het gaat om een aanbod dat weliswaar wordt geformuleerd door justitie maar waar in principe ook andere actoren zelf het initiatief toe kunnen nemen.

In de vereiste van de homologatie kunnen we een blijk zien van wantrouwen in de capaciteit van de mensen om tot een goede oplossing te komen en in de bekwaamheid van de bemiddelaar als procesbegeleider. Anderzijds werd deze homologatie sterk uitgehouden door de vereiste van strijdigheid met de openbare orde.

Gezien de wet pas op 2 april in werking is getreden, is het nog te vroeg voor een evaluatie van de gevolgen voor de praktijk. Neemt het aantal verwijzingen effectief toe? Zijn rechters bereid om mensen zelf te laten beslissen over de manier waarop moet gereageerd worden op een delict tijdens een hergo? Zullen rechters de beslissing van de hergo respecteren of voegen ze er zelf systematisch nog maatregelen aan toe? Zowel op de samenwerkingsverbanden voor de herstelrechtelijke en constructieve afhandelingen als tijdens overlegmomenten met de magistraten kan nog veel worden besproken en kunnen oplossingen worden gezocht. Arrondisseminten zullen geleidelijk elk hun eigen praktijk ontwikkelen.

7. Uitvoering door Vlaamse Gemeenschap

De organisatie van de bemiddelingsdiensten behoort tot de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap. In het globaal plan van de jeugdzorg van Minister Vervotte werden aanzienlijke middelen vrij gemaakt voor de aanwerving van bijkomende bemiddelaars en hergomoderatoren. Het gaat om een quasi verdriedubbeling van het aantal bemiddelaars. In een eerste fase werd een verdubbeling toegekend. Een tweede fase volgt op het einde van 2008 nadat een evaluatie werd gemaakt van de gevolgen van de nieuwe jeugdwet op het aantal verwijzingen.

En toch maken we ons zorgen. In de plotse toestroom van middelen werd weinig ruimte voorzien voor reflectie. De diensten zelf hebben de handen vol met aanwervingen, herstructureringen, zoeken van nieuwe huisvesting...

De overheid investeert uitsluitend in uitvoering van de maatregelen in casu nieuwe bemiddelaars en hergomoderatoren. Er werden geen middelen voorzien voor de vorming van al deze nieuwe mensen, niets voor een degelijke intervisie, voor sensibilisering van de magistratuur, voor het uitwerken van een deontologie voor de bemiddelaar, verdere conceptontwikkeling, wetenschappelijke evaluatie...

Bemiddelen en hergo's modereren is een verrijkende maar ook veeleisende job. Mensen telkens opnieuw uitnodigen om over de brug te komen, net iets verder te gaan dan ze eerst van plan waren, is geen routinematig gebeuren. Er is en blijft nood aan reflectie, ervaringsuitwisseling, studiedagen. Als hierin niet geïnvesteerd wordt, dreigt bemiddeling te verschromelen tot een zielloze methodiek in de plaats van een telkens weer uniek gebeuren dat ook maatschappelijk gedragen wordt.

Lieve Balcaen
OSBJ

- (1) Dit persoonlijk project is een nieuwigheid in de nieuwe jeugdwet. Het houdt in dat de jongere zelf een voorstel kan doen aan de jeugdrechtsbank die de opportuniteit ervan beoordeelt. Indien ze het goedkeurt, oefent de Sociale Dienst toezicht uit op de uitvoering.
- (2) In het samenwerkingsakkoord wordt gespecificeerd wat hierin moet staan:
 - de bemiddeling heeft geen aanvang genomen omdat:
 1. één van de betrokken personen niet werd bereikt;
 2. één van de betrokken personen niet wil dat zij een aanvang neemt;
 3. de betrokken personen reeds een akkoord hebben of het slachtoffer geen eisen meer formuleert;
 4. één van de drie wettelijke voorwaarden van bemiddeling niet meer vervuld is.
 - de bemiddeling heeft geen resultaat opgeleverd. In dat geval vermeldt het verslag:
 1. de naam van de betrokken personen die werden gecontacteerd met de vermelding dat geen overeenkomst werd bereikt;
 2. elke andere info waarover de partijen akkoord gaan dat ze wordt meegedeeld

Herstelbemiddeling met meerderjarigen: reflecties bij het beleid van minister Onkelinx

Wat heeft Minister Onkelinx de afgelopen beleidsperiode voor herstelbemiddeling betekend? Ondanks de kritiek die de Minister van Justitie te incasseren krijgt, meen ik dat wij, voor ons specifieke werkterrein, een positief gevoel aan haar werk overhouden. Minister Onkelinx slaagde er immers in herstelbemiddeling op de politieke agenda te krijgen, en er ook effectief een wet van te maken. Niet alleen de inhoud, maar ook de wijze waarop Suggnomè in het wetsvoorbereidend werk werd gehoord en betrokken, stemt ons globaal tot tevredenheid.

In deze bijdrage focus ik op slachtoffer dader bemiddeling met meerderjarige verdachten/daders. Ik begin met een korte situering van de context en waarom de nieuwe wet tot stand kwam. Nadien vat ik enkele krachtlijnen van deze wet samen, en formuleer hierbij enkele, ondertussen mischien alom bekende, bedenkingen. Vervolgens ga ik na welke gevolgen deze wet voor onze praktijk heeft, en dit zowel op organisatie- als op praktijkniveau. Hoewel ik hieronder soms vanuit Suggnomè spreek, en de meeste van onderstaande bedenkingen ook reeds werden geformuleerd op andere fora, blijft onderstaande tekst een persoonlijke bijdrage. Uiteraard ambieer ik hier geen volledigheid, maar haal ik slechts enkele thema's aan, die op dit moment binnen onze organisatie leven. Graag verwijs ik naar de jaarverslagen van Suggnomè die jaar na jaar een gedetailleerd overzicht bieden van alle praktijk- en beleidsontwikkelingen die zich de afgelopen jaren op dit vlak hebben voorgedaan.

1. Een blik achterom

Suggnomè stelde van bij haar ontstaan vast dat een wettelijk statuut voor herstelbemiddeling onontbeerlijk was om dit aanbod veralgemeend te kunnen uitbouwen. We lezen in het voorwoord van het jaarverslag van Suggnomè 1999 dat 'bemiddeling als parajuridisch gebeuren om duidelijke spelregels vraagt. Niettemin kunnen deze in de fase van de ontwikkeling van het project niet

zonder meer in wetteksten worden gegoten, wegens het gevaar voor onrijpheid en incoherentie. ... Maar niettemin wil Suggnomè in de komende tijd gangmaker zijn van een globaal benaderende bemiddelingswetgeving.'

Bij aanvang was er ook een zekere politieke betrokkenheid(1) op bemiddeling (al was het maar ter financiering van het nationaal proefproject vanaf 1997), al kwamen toen al verschillen in beleidsvisie tussen de Vlaamse minister van welzijn en de federale minister van justitie aan de oppervlakte. Verschillen die, ondanks verdienstelijke pogingen vanuit verschillende hoeken, tot op vandaag moeilijk overbrugbaar blijken.

Een advies van de Raad van State in februari 2002, volgens dewelke de verdere financiering van de lopende projecten in het gedrang kwam zonder wettelijke basis, gaf uiteindelijk aanleiding tot verdere concrete stappen. Met het aantreden van minister Onkelinx werd een nieuwe dynamiek in beweging gezet. Suggnomè werd in 2003 uitgenodigd voor een werkgroep, die tot opdracht kreeg een wetsontwerp uit te schrijven. Zo kreeg toen reeds de praktijk een stem in het wetsvoorbereidend proces. Zonder uitvoerig hierop in te gaan (dat kunnen sommige huisgenoten die hierbij waren betrokken met meer kleur), durf ik beweren dat we vanuit de praktijk op constructieve wijze konden participeren aan de discussies. Het politiek debat werd verder gezet in de Kamer en de Senaat. Zo werd onder meer gewezen op het gevaar voor procedure-incidenten (vertraging), het gebruik van bemiddeling door partijen te kwader trouw en de positionering, van de bemiddelingsdienst tov. justitie. Maar radicale tegenstanders waren daar niet te vinden.

Deze inspanningen leidden uiteindelijk tot de wet van 22 juni 2005 tot invoering van bepalingen inzake bemiddeling in de Voorafgaande Titel van het wetboek van Strafvordering en in het Wetboek van Strafvordering.

Voor het uitschrijven van de uitvoeringsbesluiten was echter veel minder tijd. De pragmatiek bepaalde daar het tempo, waardoor weinig ruimte open bleef voor funda-

mentele discussies inzake de erkenning en subsidiëring van de bemiddelingsdienst. Een aantal verder geformuleerde bezorgdheden situeren zich dan ook op dit niveau. De uitvoeringsbesluiten werden door de Ministerraad van 23 september 2005 goedgekeurd.

2. Wat betekent de wet van 22 juni 2005?

2.1 Enkele krachtlijnen

Globaal gezien kunnen we zeker instemmen met de inhoud van deze – summiere – wet, te meer omdat ze ook overeen komt met de Europese regelgeving hieromtrent. De wet bevat een aantal belangrijke principes waar we ons kunnen achter scharen. De omzetting van deze principes in de praktijk is natuurlijk een ander paar mouwen, die ons toch voor een aantal uitdagingen plaatst.

1. We zijn bijzonder tevreden dat de wetgever herstelbemiddeling concipieert als een proces dat partijen toelaat deel te nemen aan het oplossen van moeilijkheden die voortvloeien uit een misdrijf. Ze heeft tot doel de communicatie te vergemakkelijken en partijen te helpen zelf te komen tot een akkoord inzake de nadere regels en voorwaarden die tot herstel en pacificatie kunnen leiden (artikel 2). Deze definiëring bouwt volledig verder op de visie van waaruit Suggnomè de praktijk uitbouwde(2). Ook wij zien bemiddeling als een zoekproces naar een geïntegreerd herstel van de geschonden individuele integriteit en voor maatschappelijke pacificatie, waarbij we klemtoon leggen op het emanciperende karakter voor de partijen. De partijen worden geappeleerd op hun verantwoordelijkheid én kunnen participeren aan het rechtsmakend proces. Maar minstens even belangrijk is dat ook de rechter (de gemeenschap, zo u wilt) zich niet geheel vrijblijvend kan opstellen. De wet bepaalt immers dat indien hem elementen uit de bemiddeling worden ter kennis gebracht, dit in het vonnis wordt vermeld. De rechter kan hiermee rekening houden en vermeldt dit in voorkomend geval in het vonnis (art. 4). Herstelbemiddeling speelt zich dus niet in

een volledig vrije ruimte af, maar situeert zich ten aanzien van het justitieel apparaat.

2. Daarnaast gaat de wet uit van een algemeen aanbod 'aan de personen die een direct belang hebben in het kader van een gerechtelijke procedure' (art.2). De wetgever ziet bemiddeling als een dienstverlening ten aanzien van elke rechtsonderhorige, zonder specifieke voorwaarden. Ook dit lijkt voor ons essentieel, al baart de uitvoering hiervan ons wel zorgen.

3. Het raam waarbinnen bemiddeling zich dient te ontwikkelen staat vast, maar toch wordt voldoende openheid geboden over de wijze waarop het proces zich kan voltrekken en de wijze waarop bemiddeling kan worden georganiseerd. Met andere woorden: er wordt niet één bemiddelingsmodel of één methode naar voor geschoven. Er blijft voldoende openheid enerzijds voor de partijen zelf (zij zelf bepalen het proces), anderzijds voor de meewerkende actoren (advocatuur, openbaar ministerie, magistratuur, hulpverlening), die mee het lokale initiatief kunnen vorm geven. Hier kunnen wij alleen maar achter staan, al stelt het ons voor enkele uitdagingen.

4. In deze wet vinden we garanties opdat de werkingsprincipes zoals wij ze uittekenen, gewaarborgd blijven. Dit is meteen de sterkte van de wet! Concreet gaat het over het principe van vrijwilligheid, het principe van vertrouwelijkheid en het principe van neutraliteit (art.2).

5. Het openbaar ministerie, de onderzoeksrechter, de onderzoeksgerechten en de rechter dienen er op toe te zien dat de partijen worden geïnformeerd over de mogelijkheid een bemiddeling te vragen (art.6). Er wordt hier een zekere informatieverantwoordelijkheid in de schoenen van de rechterlijke macht geschoven. Hoe deze informatie concreet gestalte zal krijgen is echter nog niet geheel duidelijk. Het zijn de partijen die een bemiddelingsverzoek tot de bemiddelingsdienst richten. Het mandaat tot bemiddeling gaat dus uit van de partijen zelf.

6. Er moet een deontologische commissie worden opgericht die een deontologische code opstelt en actualiseert, en deontologische problemen opvolgt (art.7). In deze commissie is ook plaats voor de stem van het welzijnswerk en van de praktijk. Daar we kunnen veronderstellen dat deze commissie onder meer zal waken over de uitvoering van de werkingsprincipes, wordt ook de positionering/verhouding van de bemiddelaar ten aanzien van de andere actoren bewaakt en veilig gesteld. Dit lijkt ons belangrijk. Voor zover ons bekend, is de oprichting van deze commissie nog niet gebeurd. Tot zover blijven we beroep doen op de 'informele' deontologische commissie.

7. De wet legt enkele regels op m.b.t. de organisatie en de vorm van de bemiddelingsdienst, die door de Minister moet worden erkend (art. 7) (vb. rechtspersoonlijkheid, multidisciplinaire samenstelling, zorgen voor aangepaste vorming en ondersteuning). Meerdere diensten kunnen erkend worden en Suggnomè heeft dus zeker geen alleenrecht. Men kan zich hierbij verschillende scenario's inbeelden, waartegen Suggnomè zich desgevallend zal dienen te verhouden.

Door te kiezen voor een vzw vorm enerzijds en de bemiddeling als hoofdactiviteit anderzijds, kiest de Minister voor een onafhankelijke positionering van de bemiddelingsdienst, en dus niet voor de inbedding binnen een bestaande formele dienst aan justitiekant (zoals een justitiehuis), of aan welzijnkant. Ook hier wordt een belangrijke keuze die Suggnomè in het verleden uitdrukkelijk maakte, bevestigd.

2.2 Enkele vragen en bedenkingen

1. Ondanks de federale wet en de erkenning en subsidiëring van de bemiddelingsdienst door Justitie blijven we met de vraag zitten welke rol en verantwoordelijkheid andere overheden inzake bemiddeling kunnen opnemen. Dit is oude koek, en reeds voorwerp geweest van heel wat discussie(3). Niettemin blijft dit brandend actueel.

Hoewel de Vlaamse Gemeenschap reeds een plaats inneemt op het veld van herstelbemiddeling door de subsidiëring van drie

bemiddelaars in de fase van de strafuitvoering, blijven wij pleitbezorger voor reflectie en beleid over de structurele rol die de Gemeenschappen in dit verhaal kunnen spelen. Misschien moeten we hier nieuwe registers durven open trekken en onderzoeken welke structurele rol hier mogelijk is weggelegd, niet alleen voor het welzijnswerk, maar ook voor het vormingswerk, voor samenlevingsopbouw, voor vrijwilligers, ... ? Dit belooft stof te worden voor de volgende maanden/jaren.

Opnieuw dient de dialoog tussen Justitie en de Gemeenschappen te worden geïntensifieerd, in het kader van de verdere uitvoering en implementatie van de wet van 22 juni 2005 (het klimaat is hiervoor misschien wel goed, aangezien Minister Vervotte midde-len heeft vrijgemaakt voor 70 extra bemiddelaars in de jeugdzorg!). Maar behalve de Gemeenschappen, zou ook Binnenlandse Zaken rond de tafel kunnen gaan zitten, meer bijzonder betreffende haar bevoegdheid inzake de GAS wetgeving (met bemiddelingsmodaliteit), of politie-nale bemiddeling. We hopen op meer en actievere betrokkenheid vanuit andere politieke bevoegdheden, zodat bemiddeling ook van daaruit ruimer uitgedragen kan worden.

2. Hoewel van bij aanvang in ons bemiddelingsconcept een samengaan van de verschillende bemiddelingspraktijken (minderjarigen, meerderjarigen, BIS, politie-nale bemiddeling, ...) was inbegrepen, hebben beleids- en praktijkontwikkelingen een andere kaart getrokken. Hoewel op het terrein vaak goede samenwerkingsverbanden bestaan tussen bemiddelaars meerderjarigen en minderjarigen, en vaak gelijklopende visies en methodieken, is een eenheidsmodel (in ruime zin) blijkbaar niet haalbaar.

Ook op stuurgroepniveau was een eenheidsconcept (één stuurgroep ter begeleiding en ondersteuning voor herstelrechtelijke ontwikkelingen in het arrondissement) initieel de bedoeling, terwijl we ook op dat niveau een splitsing vaststellen tussen de arrondissementale stuurgroepen bemiddelen in delictsituaties enerzijds en de HCA overlegstructuren anderzijds, hetgeen soms tot parallelle deelname en inhouden leidt. Tot slot blijft het naast mekaar bestaan van

Bemiddeling in Strafzaken en herstelbemiddeling voor een zekere onduidelijkheid zorgen.

3. Het KB met betrekking tot de erkenningscriteria bepaalt dat de bemiddelingsdienst samenwerkingsstructuren met de justitiële, parajustitiële en andere relevante actoren op het terrein moet kunnen aantonen. Niettemin missen we hier een meer formele erkenning voor de Arrondissementale stuurgroepen 'Bemiddelen in delictsituaties' die nu werkzaam zijn. Want wat is nu precies hun statuut? En valt nog iets te verwachten uit de hoek van de Justitiehuisen die hierin ook een coördinerende rol zouden kunnen opnemen (KB JU 1999 benadrukt hun missie als kruispunt tussen de verschillende vormen en rationaliteiten betrokken bij strafrechtelijke afhandeling)? Daarnaast zou meer onderzoek en ondersteuning van deze stuurgroepen welkom zijn, om deze structurele dialoog op lokaal niveau te voeden, en niet te laten doodbloeden.

4. Suggnomè valt onder de subsidiëringsbesluiten van de instellingen die voorzien in een gespecialiseerde begeleiding voor burgers die betrokken zijn in een gerechtelijke procedure. Maar horen we hier wel thuis? Ten eerste omdat we ons inhoudelijk toch onderscheiden van de projecten die onder deze reglementering vallen (vb. SIB, DIZ, ... projecten van afhandelingsmodaliteiten op parketniveau en in het kader van probatie). Ten tweede, op een meer pragmatische, feitelijke manier) is het zo dat deze projecten veelal ingebed zijn in grotere diensten of structuren, die hen centrale ondersteuning kunnen bieden, bijvoorbeeld op het vlak van management, daar waar wij als onafhankelijke dienst volledig op onszelf zijn aangewezen. Het subsidiëringsbesluit (dat wel ter herziening voorligt) voorziet naar onze mening te weinig middelen voor coördinatie (à rato van aantal werknemers).

5. De wet is er nu wel, de bemiddelingspraktijk op zich lijkt vertrokken. Daarnaast blijft Suggnomè actief pleitbezorger om te investeren in verdere conceptualisering van het herstelrecht in ruime zin. Suggnomè heeft er steeds naar gestreefd een kritische stem te vertolken in het bredere debat wat

betreft het omgaan met criminaliteit, en het zou te betreuren zijn mocht deze opdracht verschromelen, om tenslotte te verdwijnen. Omdat bemiddeling niet zou verworden tot één projectje naast zovele anderen, dienen we niet alleen bemiddeling zelf blijvend te onderwerpen aan discussie en dialoog, maar ook de dialoog verder te zetten in het bredere debat. Daartoe menen wij dat de overheid ook een expliciete keuze moet maken, en dient te investeren in deze opdracht. Het feit dat Suggnomè het afgelopen jaar een onderzoeksopdracht in deze context kreeg toegewezen, geeft misschien toch al aan dat ook de overheid deze piste ten minste au sérieux neemt. We kunnen maar duimen dat de overheid het resultaat zal honoreren.

3. Welke gevolgen stelt de wet voor Suggnomè en de bemiddelingspraktijk?

1. Met de erkenning van Suggnomè als bemiddelingsdienst stopt onze jaarlijkse bezorgdheid naar continuering van het project. De bemiddelaars, de coördinator(en), en de administratieve krachten worden nu niet langer projectmatig, maar wel structureel gesubsidieerd.

Daarentegen kent de forumopdracht en de implementatie (conceptuele) opdracht niet langer een financieringsbasis. Na 2007 zullen deze functies niet langer in deze context worden verlengd, wat wij betreuren. Zelf blijven we natuurlijk ijveren voor het verderzetten van forumactiviteiten (nieuwsbrief, samenspraak, vorming, ...), en zullen we ook blijven zoeken naar middelen/structuren hiervoor. De vraag is of we deze opdrachten de komende jaren ook zonder extra financiële middelen binnenshuis zullen kunnen waarmaken, want dat veronderstelt dat de coördinatoren of bemiddelaars dit mee opnemen, naast hun andere werk..... De territoriale implementatieopdracht kent als het ware een natuurlijke, reeds lang aangekondigde dood. Einde dit jaar zal in elk gerechtelijk arrondissement een bemiddelingsdienst actief zijn. Daarmee heeft de implementator zijn implementatieopdracht (in enge zin) met glorie volbracht. Het werk mbt. de implementatie van herstelbemiddeling in ruime zin, op structureel niveau is nog verre van af. Suggnomè hoopt dan ook dat deze opdracht, eventueel vanuit een ander huis kan opgenomen en verder gezet

worden (supra). We houden onze vingers gekruist en hopen dat de beleidsaanbevelingen die hierover in januari aan de Minister werden bezorgd, niet zonder gevolg zullen blijven.

2. De recente ontwikkelingen, tesamen met de uitbreiding die onze organisatie kende, heeft ook concrete gevolgen voor onze organisatie en haar organisatiestructuur. We zitten nu gedwongen in de overgang van een pioniersorganisatie naar een erkende dienst. Deze overgang roept meerdere bekommernissen op.

Allereerst brengt een groter wordende organisatie meer opdrachten met zich mee, niet in het minst ten aanzien van haar eigen werknemers (vb. inzake coaching). Dit veroorzaakt een verhoogde druk op de werkzaamheden van de coördinator/het secretariaat, die verhoudingsgewijs over weinig middelen beschikken (2vte voor een ploeg van 26 werknemers). Ook de huidige organisatiestructuur, zoals opgezet in de beginperiode, beantwoordt niet langer aan de behoeften. Met binnenkort misschien 30 werknemers doet een zeker managementsdenken hier gewild of ongewild haar intrede ... Suggnomè wordt voor de grote uitdaging geplaatst zich opnieuw te organiseren zonder haar eigen waarden en cultuur in het gedrang te brengen. Hier worden we gewaarschuwd bepaalde dynamieken (bottum up, cultuur van dialoog en kritische reflectie, voldoende vrijheid voor lokaal initiatief) door deze nieuwe structuur niet in de kiem te smoren.

We kunnen tevens verwachten dat we ons meer zullen moeten terugplooiën op onze wettelijke kernopdracht (we zullen immers 'geëvalueerd' worden op een dossierquotum), en kunnen vanuit die hoek ook meer druk verwachten. De administratie moet de dossiernorm nog wel verder uitwerken, en we drukken onze hoop uit dat zij naast het individuele dossierwerk toch ook structurele opdrachten zullen honoreren en in rekening brengen (vb. stuurgroepwerking, informeren en sensibiliseren van partners, vorming). Voor ons kan het individuele bemiddelingswerk niet zonder de structurele lokale dialoog. Aan ons is het om het bemid-

delingswerk dusdanig te organiseren dat op kwalitatief hoogstaande wijze zo efficiënt mogelijk wordt gewerkt.

Daarnaast zien we ons voor de grote uitdaging geplaatst een werkzame verhouding te vinden tussen het centraal gestuurde (wat wil de organisatie/werkgever?) en het lokaal initiatief/autonomie/beslissingsmacht (welke vrijheid heeft men om in het eigen arrondissement op eigen tempo beleid te maken?).

3. De bemiddelaars proberen zoveel als mogelijk recht te doen aan het in de wet gehuldigde principe van een rechtsgelijk aanbod. Hier komen we midden in de spanning terecht tussen enerzijds initiatieven die worden genomen om op zo objectief mogelijke wijze informatie en het aanbod te organiseren (hetgeen mogelijkwijze een oncontroleerbare toestroom van dossiers met zich brengt), en anderzijds de beperkte middelen (hetgeen ons dwingt wachlijsten aan te leggen). Willen we het rechtsgelijk aanbod serieus nemen (en het aanbod daarenboven in elke fase doen), dan dienen de overheden hiervoor voldoende budgettaire garanties te voorzien (of met de woorden van Tony Van Parys: wat doen we met de ondraaglijke draagwijdte van bemiddeling?).

Een ander effect van het streven naar rechtsgelijk aanbod is dat sommige bemiddelaars nu verplicht worden in andere dossiers dan voorheen te werken (daar waar ze vroeger soms in samenspraak met hun stuurgroep selectiecriteria konden hanteren). Zo bijvoorbeeld krijgen zij nu ook assisendossiers doorverwezen, of kan een veralgemeend aanbod leiden tot veel 'lichte' dossiers. Ook klinken meermaals vragen tot opname van bemiddelingsdossiers op politieniveau (die strikt genomen ook wel onder de wet vallen). Het is nog maar de vraag of wij, dan wel ook andere sectoren, deze allemaal kunnen opnemen.

4. Enkele besluitende gedachten

Al bij al blikken wij tevreden terug op voorbije beleidsperiode van de Minister van Justitie, waarbij we de wijze waarop we werden betrokken in het wetgevend proces en het resultaat dat daar is uit voort gevloeid ten zeerste appreciëren. Suggnomè heeft hieraan bijgedragen, en is in die zin in zekere zin dan toch gangmaker geworden in het wetgevingswerk.

Het gevaar voor onrijpheid waarvoor in 1999 werd gewaarschuwd, is misschien wel geweest voor de bemiddelingspraktijk op zich, maar loert nog steeds op bovenlokaal, structureel niveau. We hopen dat de overheid zich zal uitspreken over de nood aan conceptuele en inhoudelijke uitdieping en aansturing van bemiddeling en belendende herstelrechtelijke initiatieven.

Een eerste steen is gelegd, het kader is geschapen. Niettemin blijven er nog veel vragen en bekommernissen. Wij zelf worden uitgedaagd om de wet zo goed als mogelijk in de praktijk te brengen, conform onze eigen werkingsprincipes (die ook in de wet zijn gewaarborgd). We dienen echter alert te blijven niet te vervallen in loutere dossierafhandeling. Integendeel elkeen dient zich blijvend kritisch en open op te stellen.

Voor mij blijft een grote vraag: zal herstelbemiddeling met meerderjarige daders een klein projectje blijven naast zovele anderen (herstelrechtelijke projectjes binnen justitie), of zal herstelbemiddeling integendeel uitgroeien tot een volwaardig onderdeel binnen justitie (een herstelgerichte justitie)? In welke mate zullen we afhankelijk blijven van de persoonlijke inzet en enthousiasme van betrokken partners in onze reguliere werking, dan wel als vanzelfsprekend erkend worden door eenieder in onze opdracht?

Een laatste bedenking die ik me bij deze 'schaalvergroting' maak, is dat we tot nu toe ons product vrij makkelijk verkocht kregen, aangezien we in de praktijk vooral te maken kregen met de 'believers'. Men kan aannemen dat wanneer er meer partners (gedwongen) betrokken geraken, zij ook meer, en misschien andere kritische geluiden en verwachtingen zullen laten horen ...

We kunnen maar hopen dat de nieuwe minister van justitie de draad met evenveel zorg opnieuw zal oppakken, daar waar Minister Onkelinx hem heeft laten liggen. En zoals geweten, justitie beweegt zeer traag, laten we ons dus niet overhaasten, en vertrouwen in de beweging die nu toch al minstens in gang is gezet...

An Marchal
Forumwerker

1. Zo was reeds in 1999 sprake van een stuurgroep met vertegenwoordigers van Justitie, Binnenlandse Zaken, Vlaamse Gemeenschap die tot taak zou hebben het uittekenen van een wettelijk kader. 'Het bleef in deze fase bij een soms behoorlijk uitputtende verkenning met de verdiseneste dat de eigenheid van bemiddeling in relatie tot de strafrechtelijke procedure in een eindnota scherp werd gesteld' (Jaarverslag 1999 Sugg,nomè, p. 35.)
2. Zie visietekst Suggnomè; "een specifieke bijdrage leveren tot de verdere humanisering van de samenleving in het algemeen en van de rechtsbedeling in het bijzonder. De vereniging wil dit doen door het bevorderen van methoden en benaderingen die slachtoffers en daders van misdrijven, alsook hun omgeving, de mogelijkheid bieden om door middel van onderlinge communicatie actief en vrijwillig deel te nemen aan probleemoplossing en herstel".
3. Al in de beleidsnota van toenmalig minister van Justitie Verwilghen in 1999 lezen we dat een interdepartementale commissie in het vooruitzicht wordt gesteld in functie van het uittekenen van een globaal, geïntegreerd beleid ten aanzien van alles op het grensgebied tussen het justitieel en veiligheidsbeleid enerzijds, en een integraal welzijns- en gezondheidsbeleid anderzijds ten aanzien van slachtoffers, daders, minderjarigen en meerderjarig

7 jaar Herstelgerichte Detentie - Een voorlopige balans geïllustreerd ahv HBSU Noorderkempen

De oriëntatienota 'Strafbeleid en Gevangenis-beleid' die toenmalig Minister van Justitie Stefaan De Clerck in juni 1996 voorstelde vormt de blauwdruk van enkele grote vernieuwingen binnen het strafbeleid, waaronder het streven naar een herstelgerichte invulling van de detentie.

In de Beleidsnota van 1999 stelde de volgende Minister van Justitie Marc Verwilghen het plan voor om het strafrecht te laten evolveren van een vergeldend recht naar een herstelrecht, en om vooral het gevangenisbeleid vanuit deze herstelgedachte te heroriënteren.

In 2000 vertaalde dit zich voor België in de aanwerving van 30 herstelconsulenten en 2 coördinatoren. De herstelconsulenten werden als adviseur van de directeur toegewezen aan de verschillende gevangnissen. De ministeriële omzendbrief nr. 1719 van 4 ok-

tober 2000 omschreef de opdracht van de herstelconsulent als "het begeleiden van een veranderingsproces naar een herstelgerichte gevangencultuur" en het doel van de herstelgerichte detentie als "het mogelijk maken van herstel van de verstoorde relatie tussen de dader, het slachtoffer en de samenleving."

1. Formalisering van herstel

Ondertussen zijn we enkele jaren verder en lijkt het pionierswerk steeds meer verleden tijd. Het herstelrecht wint langzaam maar zeker aan belang wat onder meer blijkt uit recente evoluties.

Na de aanzet van Minister Verwilghen werden ook tijdens de beleidsperiode van Minister Onkelinx een aantal opties genomen - veelal vertaald in nieuwe wetten en wetswijzigingen - waarbij het herstelrecht steeds meer een vaste waarde werd binnen het justitieel apparaat. Denken we maar aan de basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden (12/01/05). Deze wet omschrijft de interne rechten en plichten van gedetineerden en bepaalt tevens de basisbeginselen voor de detentie en de organisatie van het gevangeniswezen. De penitentiaire administratie beschikt als dusdanig over een wettelijk instrument waardoor haar opdracht op een duidelijke en samenhangende wijze kan uitgevoerd worden. Zo stelt Artikel 9 §2 dat de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf onder meer gericht moet zijn op het herstel van het door het misdrijf aan de slachtoffers aangedane onrecht.

Daarnaast kennen we sinds 17 mei 2006 de wet betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelde tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten. Wat tot dan toe door verschillende circulaire's geregeld was, werd in wetteksten geformaliseerd. Belangrijk daarbij is dat de houding ten aanzien van het slachtoffer een *tegenaanwijzing* is en dat in de omzendbrief nr 1794 staat hoe deze tegenaanwijzing *kan* ingevuld worden. Het blijft natuurlijk afwachten hoe de strafuitvoeringsrechtbanken hiermee zullen omspringen.

Door de formalisering van herstel wordt tevens én nogmaals geduid dat herstel een op-

dracht is van *iedereen werkzaam binnen de gevangenis*. Iedere medewerker wordt met andere woorden verondersteld vanuit zijn eigen opdracht mee te werken aan een herstelgerichte detentie. Binnen de basisopleiding voor het penitentiaire kader wordt de nodige ruimte voorzien om te overlopen hoe men concreet kan bijdragen tot de uitbouw van een herstelgerichte gevangenis.

2. Herstel als gemeengoed

Niet enkel binnen de federale regering, maar ook binnen het ruimere penitentiaire werkveld wordt de gemeenschappelijke opdracht van de verschillende betrokken partners nogmaals geëxpliciteerd. Het herstelgericht denken werd reeds einde 2000 opgenomen in het Strategisch Plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, dat toen door de Vlaamse Gemeenschap werd goedgekeurd. In 2001 werd de samenwerking met Justitie geformaliseerd, en een jaar later werd een operationeel plan uitgetekend om de verdere uitbouw van het aanbod hulp- en dienstverlening aan gedetineerden in de pilootregio Antwerpen, Noorderkempen en Brugge te kunnen realiseren.

De samenwerking tussen de diensten van Justitie en deze van de Vlaamse Gemeenschap verliep echter niet steeds van een leien dakje. Tal van obstakels en moeilijkheden zorgden ervoor dat wat er op papier zo ambitieus en veelbelovend uitzag, in de praktijk toch een veel moeizamer verhaal bleek te zijn. Met het operationaliseren van dit Strategisch Plan gingen nogal wat kinderziektes en groeipijnen gepaard, en recent werd dit verder geconcretiseerd in een gezamenlijk bijkomend implementatieplan (15/01/07), opgesteld door een bovenlokale werkgroep Vlaamse Gemeenschap en Justitie.

De gemeenschappelijke opdracht wordt als volgt omschreven: "*een veilige, rechtsconforme, humane, herstel- en re-integratiegerichte invulling van de vrijheidsberovende straf of maatregel.*" Vooropgestelde richtlijnen hebben daarbij tot doel het implementatieproces -dat onmiskenbaar een proces van organisatieverandering is- te faciliteren. Hopelijk leidt dit de komende jaren ook op het terrein tot nog meer zichtbare en substantiëlere resultaten. Het succes van het verder uitbouwen van het begrip 'herstelgerichte detentie' staat of

valt immers met de betrokkenheid en het engagement van alle medewerkers die met de populatie justitiecliënteel werken.

Sommigen stellen zich uiteraard de vraag of binnen het geheel van de evoluties en verwet-telijking geen risico schuilt voor institutionalisering. Voorlopig is hiervan alleszins nog geen sprake, integendeel. Herstelrecht in het algemeen en herstelgerichte detentie in het bijzonder inschrijven in wetteksten en reglementering is een eerste stap naar formalisering, maar blijft onvoldoende om te spreken van een volwaardige inbedding binnen het strafrechtssysteem. Nog méér dienen we in de toekomst te evolueren naar herstel als een 'attitude' bij alle medewerkers, een vanzelfsprekendheid binnen het beleid. We focussen dan in hoofdzaak op het loskomen van het paternalisme ten aanzien van de gedetineerden en de slachtoffers, op het streven naar participatie en dialoog- uiteraard ook wat betreft het personeel. De basiswet vormt hierin alvast een eerste stap in die richting (overlegorganen, individueel detentieplan).

3. Ter illustratie: slachtoffer-dader bemiddeling

Één concreet aspect binnen de herstelgerichte detentie betreft de slachtoffer- daderbemiddeling.

In het voorjaar van 2001 werd heel bescheiden, en behoorlijk experimenteel, in de gevangenis van Hoogstraten, Leuven-Centraal en Leuven-Hulp, een beperkte praktijk van bemiddeling opgestart. Deze werd gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap. Om één of andere reden claimde deze overheid deze vorm van dienstverlening in de fase van de strafuitvoering als behorend tot haar opdracht en verantwoordelijkheid. Strikt genomen klopt dit ook wel, en behoort dit tot de zogenaamde 'persoonsgebonden materie'.

In eerste instantie was dit samen met het aanbieden van de cursus 'Slachtoffer in Beeld' in deze 3 gevangenis een gezamenlijk project. Al snel bleek echter dat bemiddeling wezenlijk toch iets anders is en een andere rationaliteit heeft, dan een vorming die finaal als doel heeft het slachtofferbewustzijn van gedetineerden te vergroten. Bij bemiddeling gaat

het immers over het initiëren en faciliteren van een methodisch onderbouwd communicatieproces tussen een individuele dader en zijn slachtoffer(s), met daarbij de mogelijkheid om het resultaat van de bemiddeling gebeurlijk terug te koppelen naar de justitiële instanties, die dit in rekening kunnen brengen bij het nemen van een beslissing. Over de ontwikkeling van de bemiddelingspraktijk, verwijzen we graag naar de verschillende bijdragen in de jaarverslagen van Suggnomé.

Hier willen we toch nog even stilstaan bij de samenwerking - voor wat betreft de slachtoffer-dader bemiddeling - met de actoren van de Vlaamse Gemeenschap in het kader van het Strategisch Plan Hulp- en Dienstverlening aan gedetineerden.

In de loop van 2002 werd in het arrondissement Turnhout reeds besloten de samenwerking met de diensten van de Vlaamse Gemeenschap te verkennen, en vrij snel werd duidelijk dat hierbij een rol voor de trajectbegeleiders was weggelegd. Ze zouden alle binnenkomende gedetineerden zien, hen informeren over het aanbod 'hulp- en dienstverlening' van de Vlaamse Gemeenschap -dus óók van bemiddeling- en hen, afhankelijk van hun noden en behoeften, sensibiliseren, motiveren, en gericht doorverwijzen. Dit zou de bemiddelaar veel tijdwinst opleveren omdat hij de verkennende gesprekken met gedetineerden niet langer zou moeten doen er zou op die manier met andere woorden veel efficiënter gewerkt kunnen worden. En in de toekomst pas echt aan de slag gaan als zowel dader als slachtoffer geïnteresseerd zijn in bemiddeling.

Een bijkomend, en zo mogelijk nog belangrijker voordeel van dit systeem van doorverwijzing, was dat op die manier het aanbod veel evenwichtiger en neutraler zou worden.

Eind 2004 werd besloten deze samenwerking in het PSC Hoogstraten uit te proberen. Eerlijkheidshalve moet worden toegevoegd dat het voor Hoogstraten initieel vooral vragen voor een financiële tussenkomst van het Herstelfonds betrof, wat zoals de voorbije jaren eveneens voldoende overtuigend werd aangetoond, een schitterende hefboom bleek te zijn voor bemiddeling. Ten gevolge van de gespannen verhouding tussen PSD en Justitieel Welzijnswerk werd in het voorjaar 2005 be-

sloten de trajectbegeleiders tijdelijk uit het PSC weg te trekken, maar ondertussen liet de beperkte ervaring veronderstellen dat een gelijkaardige samenwerking in andere gevangnissen tot min of meer gelijkaardige resultaten zou kunnen leiden. Bovendien zou 'Herstel(recht)' het jaarthema van het Forensisch Welzijnswerk voor 2005 worden.

Om de trajectbegeleiders meer voeling te doen krijgen met de thematiek van 'Bemiddeling en Herstel(recht)' werd hen in het voorjaar van 2005 een beknopte vorming gegeven waarbij hen eveneens gewezen werd op de invalshoek van 'meerzijdige partijdigheid' om criminaliteit en de gevolgen hiervan te benaderen.

Niettemin was er vooral bij de bemiddelaar enige terughoudendheid om het bemiddelingsaanbod uit te breiden naar de andere gevangnissen van de pilootregio van het 'Strategisch Plan', gezien het succes van het experiment in Hoogstraten. Door het vertrek van de trajectbegeleiders uit het PSC lag het voor de hand het bemiddelingsaanbod uit te breiden naar de andere gevangnissen van de pilootregio. Hiervoor werd in de gevangnissen van Merksplas, Turnhout, Wortel en Antwerpen ruim overleg gepleegd met de herstelconsulenten, PSD en directie, beleidsmedewerkers en trajectbegeleiders, en werden vormen van samenwerking en doorverwijzing in de steigers gezet. De vrees voor een te groot aantal doorverwijzingen bleek uiteindelijk ongegrond, integendeel. Na een aantal maanden konden we niet anders dan vaststellen dat ondanks alle inspanningen, goede wil terzake en weliswaar informele samenwerkingsafspraken, ons nauwelijks doorverwijzingen bereikten, en dit gaf op z'n minst aanleiding tot enige bezorgdheid.

In de wet van 22 juni 2005 tot 'invoering van bepalingen inzake bemiddeling in de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering en in het Wetboek van strafvordering' staat onmiskenbaar dat "elkeen die een direct belang heeft in elke fase van de strafprocedure en tijdens de strafuitvoering kan verzoeken om bemiddeling". In de geest van de wet, en conform de richtlijnen van het 'Strategisch Plan' is het informeren van gedetineerden over de mogelijkheid van bemiddeling, een gezamenlijke opdracht van Justitie en de Vlaamse Gemeenschap.

Bijna 2 jaar later heeft dit op het terrein alvast niet tot een grote toestroom van het aantal vragen voor bemiddeling geleid, integendeel. We kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat het 'herstelrechtelijke ideeëngoed' tot nog toe onvoldoende ingang heeft gevonden bij de verschillende actoren die werkzaam zijn in de gevangnissen, maar mogelijks is het beperkt aantal toeleidingen ook een indicatie voor het gebrek aan intrinsieke motivatie bij de gedetineerden. We kijken alleszins met erg veel belangstelling uit naar de voorziene werkingsverslagen en opvolgings- en evaluatierapporten, waarin hopelijk ook voldoende aandacht zal worden besteed aan de notie 'herstel', en hoe één en ander in de verschillende gevangnissen verder zal evolueren.

An Van Eyken & Tinne Van Look
Herstelconsulenten
Dirk Dufraing
Bemiddelaar

Herstelrecht geïnstitutionaliseerd. Enkele kanttekeningen en vragen.

Inleiding

De drie bijdragen in deze nieuwsbrief geven een gevat overzicht en een stand van zaken van herstelrechtelijke ontwikkelingen in enkele domeinen in Vlaanderen. Maar de besprekingen over de nieuwe jeugdwet, over herstelbemiddeling met meerderjarigen en over herstelgerichte detentie doen veel meer dan dat alleen. Indien we de bijdragen naast elkaar leggen, dan komen er enkele belangrijke gemeenschappelijke aspecten naar voor. De thema's die als dwarsverbanden tussen de bijdragen lopen, gaan volgens mij hand in hand met een verdergaand proces van institutionalisering. Gezien het mij te ver zou leiden om op elk aspect in te gaan, beperk ik mij tot een selectie. Ik ga achtereenvolgens in op enkele semantische vraagstukken over het concept herstelrecht. Vervolgens bespreek ik kort enkele aspecten van de kloof tussen intenties

en gevolgen. In een laatste punt wordt gewezen op een mogelijke instrumentalisering van herstelrecht(1).

1. Wat is herstelrecht?

In zijn boek *Le démon du classement* gaat de Franse filosoof en taalkundige George Vignaux in op de onvermijdbare eigenschap om de dingen des levens te classificeren. Iets een bepaalde plaats toewijzen – classificeren – in het geheel der dingen is niet alleen moeilijk na te laten, het is bovendien een soort noodzaak om orde in de chaos te brengen. Vignaux wijst in zijn boek op het enorme belang van de taal: vanaf het ogenblik dat ik iets denk, denk ik in categorieën en classificeer ik – de ondertitel van zijn boek is trouwens niet zomaar ‘Penser et organiser’. Denken (als talig gebeuren: het benoemen of aanduiden in woorden) leidt dus tot organiseren, tot inde-len, wat dan een beoordeling mogelijk maakt: ‘penser, classer, juger’(2).

Om in te gaan op het herstelgericht justitiebeleid wordt telkens al meteen vertrokken van een bepaalde invulling van herstelrecht, om vervolgens een beoordeling te maken. Die opvatting hangt samen met de toegeschreven betekenis, zeg maar de *semantiek* van herstelrecht. Eén vraag die daarmee centraal komt te staan, is op het eerste zicht en zeer misleidend, eenvoudig: “Wat is herstelrecht?” Die vraag is en blijft echter van groot belang: telkens wanneer het concept herstelrecht in de mond genomen wordt, moet geweten zijn waarover iedereen het heeft en of iedereen over hetzelfde spreekt. Dit heeft weinig te maken met het louter vermijden van spraakverwarring. De betekenisinhoud van een kernconcept wijst naar achterliggende opvattingen, veronderstellingen en concepten en daarmee naar een achterliggend theoretische kader. Dat kader heeft meer invloed dan op het eerste zicht zou blijken: grenzen worden getrokken, bepaalde discussies kunnen gevoerd worden, andere discussiepunten vallen door de invulling van basisconcepten buiten beschouwing. Bovendien krijgt de definitievraag in het licht van een verwettelijking een nieuw elan en wordt een sluitend antwoord (nog) meer complex. Dat blijkt ook uit de bijdragen van deze nieuwsbrief.

De bijdrage van Lieve Balcaen wijst op verschillende invullingen van het concept, met

een uitgetekend onderscheid tussen de zogeheten maximalisten en de minimalisten. Haar bespreking biedt een goed beeld van de daaraan verbonden betekenissen en, vooral, van de opvattingen betreffende de toepassing en toepasbaarheid van herstelrechtelijke praktijken (bvb. het al dan niet gebruiken van dwang,...). Ze wijst op de ‘conceptuele flou’ die herstelrecht omringt en stelt dat het concept toe is ‘aan een meer afgebakende definiëring’. Die definiëring vindt ze echter niet in de nieuwe jeugdwet: de wetgever heeft nagelaten om de betekenis van het concept vast te leggen. Anderzijds identificeert ze wel enkele aspecten die wijzen op een eerder maximalistische visie: volgens haar ligt in de nieuwe jeugdwet een nadruk op responsabilisering, herstel van de schade en wordt het gebruik van dwang bij herstelrechtelijke toepassingen niet uitgesloten.

Een ander verhaal is terug te vinden in de bijdragen over herstelbemiddeling met meerderjarigen en herstelgerichte detentie. In beide stukken komt naar voor dat de wetgever veel belang gehecht heeft aan het emancipatorische en procesmatige van herstelrechtelijke praktijken – wat wijst op een eerder minimalistische invulling. Zo drukt An Marchal haar tevredenheid uit over de wettelijke bepaling van herstelbemiddeling. Haar bijdrage signaleert trouwens daarnaast ook een ander gegeven: het lijkt wel alsof de invulling van herstelrecht voor minderjarigen enerzijds en voor meerderjarigen anderzijds telkens op een andere leest geschoeid is. Een éénheidsmodel, zo geeft ze aan, is zoek.

Een ander noemenswaardig punt heeft te maken met de verwettelijking van herstelrecht en met de vraag of dit al dan niet samenhangt met, of te interpreteren valt als een institutionalisering van herstelrecht. Zo werpen An Van Eyken en collega’s op ‘of binnen het geheel van de evoluties en verwettelijking geen risico schuilt voor institutionalisering’. Ze antwoorden zelf dat daarvan nog geen sprake is: verwettelijking staat voor hen niet gelijk aan institutionalisering, maar is slechts een eerste stap in de richting van ‘een volwaardige inbedding’.

Als sociologisch proces wijst institutionalisering (eenvoudig gesteld) op een sedimentering van opvattingen, praktijken en gewoonten die verschillende stadia doorlopen en uiteindelijk gemeengoed worden. In het justiti-

tiële domein zal dit regelmatig via een inschrijven in wetgeving verlopen. Men zou kunnen stellen dat verwettelijking één etappe uitmaakt van een niet op voorhand vastliggend parcours. Die 'etappe' wijst echter niet noodzakelijk op een gehele aanvaarding van de bestaande herstelrechtelijke praktijken: een inschrijven in bestaande regelgeving kan zowel gevolgen voor de vorm als voor de inhoud van herstelrecht met zich meebrengen. Zo kan de wetgever het net nodig vinden om via wetgeving een 'check' voor bepaalde praktijken in te bouwen, om 'experimentele praktijken' structureel te verankeren en te bestendigen via een gepaste financiering, etc...

Op basis van de recente (wetgevende) ontwikkelingen, kunnen we tussentijds besluiten dat herstelrecht een proces van institutionalisering doorloopt. De definitieproblematiek komt daarmee in een nieuw licht te staan: des te meer actoren betrokken worden bij het definiëren van herstelrecht(elijke praktijken), des te hoger de inzet (m.b.t. de toepassing, toepasbaarheid, middelen,...) en des te intensiever de discussies en strijd om herstelrecht (elijke praktijken) te definiëren en te herdefiniëren. Een eenvormige en algemeen aanvaarde definitie van herstelrecht lijkt er voornog niet te komen, misschien maar goed ook? Of net een teken dat het té moeilijk is om alle actoren op één lijn te krijgen? Of kan herstelrecht alleen of best omschreven worden aan de hand van herstelrechtelijke praktijken, zodat, onder meer, voldoende flexibiliteit en openheid voor aanpassingen en veranderingen behouden blijven? ...

Een verder proces van institutionalisering – na(ast) de verwettelijking – heeft vooral betrekking op een bredere aanvaarding, een opgaan in het ruimere plaatje. An Van Eyken, Tine Van Loock en Dirk Dufraing wijzen in dat verband twee jaar na goedkeuring van de wet op de bemiddeling – met enig cynisme? – op het uitblijven van een gevreesde 'toestroom van het aantal vragen voor bemiddeling' en leiden daaruit af dat 'het herstelrechtelijk ideeëngoed tot nog toe onvoldoende ingang gevonden heeft bij de verschillende actoren' werkzaam in de gevangenis. Op de keeper beschouwd is inschrijving in een wet immers één zaak, de vertaling ervan in de praxis een andere. Daarover in een volgend punt meer.

2. Intenties en gevolgen: van prognose naar analyse

Op dit ogenblik is het echter nog vrij vroeg om een echte evaluatie van het herstelgericht justitiebeleid op te maken. Voornog is de nieuwe jeugdwet pas sinds 2 april in werking getreden, het bemiddelingslandschap ondergaat momenteel in navolging van de wetgeving veranderingen, de basiswet gevangeniswezen en (interne) rechtspositie voor gedetineerden is nog lang niet volledig geïmplementeerd. De stand van zaken die in deze Nieuwsbrief gemaakt wordt, is dus een momentopname. Er staat nog enorm veel te gebeuren. Wat in dit nummer vooral naar voor komt, is een afweging van de nieuwe wetgeving en een eerste prognose op basis van ervarings- en andere kennis.

Eén van de gekende adagiums in de criminologie luidt dat "Good ideas become bad practices". Dat er een verschil bestaat tussen ideeën en hun uiteindelijke neerslag in de praktijk, kan weinig verbazing opwekken. Dat verschil tussen ideeën en hun gevolgen wordt doorgaans verklaard op basis van (één of meerdere van) drie mogelijke redenen. Ofwel situeert de oorsprong ervan zich op het niveau van de implementatie, t.t.z. een probleem van middelen, van personeel, een niet goed begrijpen van de oorspronkelijke bedoelingen; ofwel worden de bedoelingen ondermijnd door bureaucratie en/of door professioneel eigenbelang; ofwel bevindt het echte probleem zich op het niveau van de ideeën zelf: de oorspronkelijke intenties zijn verdacht en/of worden in twijfel getrokken.

Enkel Lieve Balcaen trekt de oorspronkelijke intenties op een fundamenteel niveau in twijfel. Ze geeft mee dat de OSBJ een minimalistische visie van herstelrecht genegen is, maar dat de nieuwe jeugdwet enkele aspecten bevat die op een eerder maximalistische invulling wijzen. Daarbuiten komen eigenlijk omzeggens geen opmerkingen op het niveau van de ideeën zelf naar voor. Elk van de bijdragen bevat wel meerdere suggesties die betrekking hebben op de implementatie. Ik overloop er hier enkele.

Wat de nieuwe jeugdwet betreft, wijst Lieve Balcaen onder meer op de bepaling van artikel 45 quater §3 (een verslag moet worden overgemaakt over de uitvoering van het akkoord dat in het kader van een bemiddeling werd opgesteld). In het samenwerkingsakkoord tussen de federale overheid en de gemeenschappen staat te lezen dat het verslag samen met de ouders besproken wordt. Bal-

caen legt hier de vinger op de wonde: de participatiegedachte wordt hier voor de ouders geformuleerd, echter *niet voor de jongere*. De achterliggende principes van herstelrecht zijn niet helemaal begrepen, zo blijkt uit die bepaling. Ook de middelen komen ter sprake: de overheid investeert niet weinig, doch doet dat enkel voor de uitvoering van maatregelen en laat na geld te voorzien, o.a. voor vorming, voor interventies, voor verdere conceptontwikkeling en wetenschappelijk onderzoek.

Wat herstelbemiddeling voor meerderjarigen betreft, wijst An Marchal op een (te) pragmatische inslag: daar waar betrokken partijen bij het wetgevende proces op een zinvolle manier betrokken waren, leek die ruimte weinig aanwezig voor het uitschrijven van de uitvoeringsbesluiten. Fundamentele discussies inzake erkenning en subsidiëring van de bemiddelingsdienst kregen daardoor slechts marginaal aandacht. Voor Sugnomè brengt de erkenning als bemiddelingsdienst een structurele financiering met zich, maar er moet ook geïnvesteerd worden in verder onderzoek en ondersteuning, in een structurele rol naast de individuele dossierbehandeling. Gevreesd wordt dat met de evaluatie op basis van een dossierquotum teruggeplooid zal worden op de wettelijke kernopdracht. Een spanning tussen de opdracht (informereren, aanbod organiseren) en de beperkte middelen voor bemiddelingsdiensten prijkt trouwens bovenaan de gevreesde gevolgen bij invoering.

Wat herstelgerichte detentie aangaat, beklemtonen An Van Eyken en collega's dat herstelrecht in de gevangenis een opdracht is voor alle personeelsleden, maar dat het geen sinecure is om iedereen daarvan te overtuigen. Uit een voorbeeld blijkt eveneens dat de samenwerking tussen verschillende diensten van justitie en de Vlaamse Gemeenschap nog wel eens tot problemen kan leiden. Vooralsnog leiden zij uit de betrekkelijk beperkte participatie van gedetineerden aan herstelgerichte activiteiten af dat het ideeëngoed nog niet voldoende is doorgedrongen in de gevangenis.

Tot op heden gebeurt er trouwens betrekkelijk weinig fundamenteel wetenschappelijk onderzoek dat gekoppeld is aan de institutionalisering van herstelrechtelijke praktijken in het Vlaamse (Belgische) landschap. Bovendien geven de auteurs van de andere bijdragen aan dat de praktijk in de nabije toe-

komst misschien wel minder ruimte voor conceptuele reflecties zal laten. Er zijn tal van vragen die echter (blijvende) aandacht behoeven. Enkele voorbeelden kunnen dat duidelijk maken. Een niet te onderschatten aspect heeft betrekking op de bredere slachtoffergevoeligheid en de impact daarvan op bestraffing, inclusief herstelpraktijken. Breder onderzoek naar de inbedding van herstelrechtelijke praktijken, gekaderd in een ruimere maatschappelijke en bestrafingscontext is zeker gewenst. In het licht van alle problemen die het gevangeniswezen teisteren, dringt zich de vraag op hoe herstelgericht én vatbaar voor herstelrecht de cultuur van/in onze gevangenis wel is. Onderzoek in gevangenis zou hierop een antwoord kunnen bieden en kan daarmee een baken vormen voor verdere initiatieven inzake herstelgerichte detentie. Waarom zouden mensen kiezen voor bemiddeling (ook de groep van 'non-believers' waarop An Marchal alludeert)? Hoe zal de implementatie van alle herstelgerelateerde initiatieven verlopen? Hoe kan een 'bemiddelingsquotum' in termen van aantallen dossiers een impact hebben op de werking van bemiddelingsdiensten en op de methodiek van bemiddeling? ...

3. Instrumentalisering

Met het inschrijven van herstelrechtelijke praktijken in wetgeving rijst de verwachting dat deze praktijken (bemiddeling, hergo, ...) meer ingang zullen vinden als reacties op strafbaar gestelde handelingen. Eén gemeenschappelijk gegeven van de nieuwe jeugdwet, de wet tot invoering van bepalingen inzake bemiddeling in de Voorafgaande Titel van het Wetboek van Strafvordering en in het Wetboek van strafvordering en de penitentiaire regelgeving (basiswet, wet betreffende de externe rechtspositie, wet strafuitvoeringsrechtbanken), is dat door rechterlijke instanties rekening kan (en wellicht ook zal) gehouden worden met informatie betreffende deelname aan (en het met goed gevolg doorlopen van) een herstelrechtelijke praktijk. Dit roept vragen op over mogelijke vormen van instrumentalisering van herstelrechtelijke praktijken. Ik verklaar me nader.

Bepalingen in regelgeving waarin vermeld wordt dat met de resultaten van een bemid-

deling, van een hergo of van een andere herstelgerichte handeling kan rekening gehouden worden, brengen *nieuwe verwachtingen* met zich mee. Het zou te ver leiden om zowel op de nieuwe jeugdwet, de wet op de bemiddeling voor meerderjarigen als op de penitentiaire regelgeving in te gaan. Hieronder worden kort enkele algemene tendensen vermeld. Stuk voor stuk vragen deze aandacht.

Eén van de verwachtingen die naar voor komt, heeft betrekking op de *verantwoordelijkheid* van de dader. In de schoot van o.a. een bemiddeling of een hergo wordt een akkoord gesloten. Dit akkoord kan gezien worden als een contract, een overeenkomst tussen de betrokken partijen. Als een dader al tot een bemiddeling komt en een contract gesloten wordt, dan zal hij ook afgerekend kunnen worden op het al dan niet nakomen van de bepalingen van die overeenkomst. Met dat akkoord volgen ook inhoudelijke verwachtingen van de andere partijen, onder meer het slachtoffer dat zich bereid getoond heeft om mee te werken aan bemiddeling (wat op zich geen vanzelfsprekendheid is). De uitvoering van de overeenkomst behoort dus tot de verantwoordelijkheid van de dader. Dergelijke overeenkomsten doen denken aan wat de Britse criminoloog Adam Crawford 'contractual governance' noemt, een vorm van bestuur die daders op hun verantwoordelijkheden wijst via hun participatie in een contract(3). Indien in het kader van een bemiddeling geen overeenkomst bereikt wordt of deze niet kan uitgevoerd worden, zou dat wel eens tegen een bepaalde dader kunnen pleiten. Volledige deelname kan anderzijds als een indicatie van verantwoordelijkheid gezien worden en zou kunnen meespelen bij een 'gunstige' beslissing van een rechtsinstantie – de jeugdrechter, de strafrechter, de strafuitvoeringsrechter.

Dit brengt ons bij een mogelijke verschuiving. Voor besluitvormers dient zich (met de verwettelijking nog meer dan tevoren) de vraag aan of de handelingen van een dader al dan niet authentiek zijn. Zodra herstelgerichte praktijken structureel verankerd zijn in de bredere strafrechtsbedeling, wordt het zeer moeilijk voor besluitvormende instanties om een deelname aan een herstelgericht initiatief op authenticiteit te beoordelen. Volgens criminologe Karstedt

heeft dit te maken met de 'onzichtbaarheid van emoties'(4). Extreem gesteld is de enige die echt weet of een bepaalde handeling gemeend is, uiteindelijk de dader zelf. Hierin ligt volgens Karstedt een *paradox van authenticiteit* besloten. In welke mate worden 'nieuwe' kanalen die een structureel verankerde toegang bieden tot en deelname mogelijk maken aan herstelgerichte praktijken gebruikt door daders die hun 'kans' willen wagen? Strecken de nieuwe juridische bepalingen wel tot 'authentieke' deelname aan herstel?

Vragen (en antwoorden) over authenticiteit, over het al dan niet gemeend deelnemen, lijken anderzijds net – volgens bepaalde invullingen van de *finaliteit(en)* van herstel – een enorm belang te krijgen. Zo werd in de laatste Nieuwsbrief van 2006 ingegaan op de 'helende' effecten van bemiddeling voor slachtoffers. De bijdrage van Tom Daems wees op een aantal voorbeelden van een therapeutische tendens in herstelrechtelijke programma's en haalde vervolgens enkele grote uitdagingen voor herstelrechtelijke interventies aan. Hij problematiseerde onder meer de vraag naar de wenselijkheid van een 'sterk op slachtoffer-leest geschoeide invulling van herstelrecht' en wierp in dat licht de vraag op naar de gevolgen aan daderzijde van een sterkere slachtoffergerichtheid. Hierin schuilt volgens hem een gevaar voor een vorm van instrumentalisering: "niet het slachtoffer wordt opgetrommeld om de rehabilitatie van de dader te stimuleren, maar de dader heeft nu de sleutel in handen om het helingsproces van het slachtoffer een belangrijke duw in de rug te geven"(5). Verwachtingen inzake emoties bij de dader – de 'emotionele correctheid' waarover Tom Daems het heeft – krijgen in deze invulling van herstel een groot belang (6).

Met de verdergaande institutionalisering van herstelrecht kan de aandacht voor en het belang van emoties nog sterker opspelen. Spijt, schuld, schaamte en andere gevoelens en emoties krijgen daarmee een grotere plaats in het publieke domein van bestraffing. Op zich is daar niets mis mee, maar als dergelijke emoties gaan behoren tot de verwachtingen ten overstaan van een dader, dreigt hier een nieuwe vorm van 'normalisering' en zelfs 'disciplineren': 'emotionele normalisering' of 'emotionele disciplineren'. De 'goede' want berouwvolle, medewerkende, spijt betonende dader komt dan te staan te

genover een 'slechte' want ongevoelige, niet-gemotiveerde, niet meewerkende, onverantwoordelijke want geen spijt betonende dader. In welke mate dragen herstelpraktijken hier-toe bij? De vrees bestaat dat dit soort dynamiek kan leiden tot een meersporenbeleid in bestrafning: de gemotiveerde, participerende en – minstens als dusdanig gepercipieerde – emotioneel 'correcte' dader zou dan kunnen rekenen op meer begrip (ook bij beslissingsinstanties), terwijl de emotioneel onaangepaste dader zich aan een strenge(re) reactie mag verwachten. Kan de vrijwillige deelname van een dader dan gevrijwaard blijven (als er in het justitiële systeem al sprake kan zijn van vrijwilligheid)? ...

Luc Robert, K.U.Leuven

- (1) Ik verwijs de lezer hierbij graag naar het laatste hoofdstuk van een internationale reflectie over de institutionalisering van herstelrecht. De hier besproken aspecten kwamen daarin ruimschoots aan bod. (Zie: I. Aertsen, T. Daems en L. Robert, 'Epilogue', in I. Aertsen, T. Daems en L. Robert (eds.), *Institutionalizing Restorative Justice*, Devon, Cullompton, Willan Publishing, 2006, 282-304). Naast die oefening in de breedte—de institutionalisering van herstelrecht in verschillende landen—, lijkt zich stilaan een oefening in de diepte op te dringen: een diepgaande studie van (zowel de processuele als substantiële aspecten van) institutionalisering van herstelrecht in Vlaanderen en in België.
- (2) G. Vignaux, *Le démon du classement. Penser et organiser*, Parijs, Seuil, 1999, 107p.
- (3) A. Crawford, "Contractual Governance of Deviant Behaviour", *Journal of Law and Society*, Vol.30, 2003, 479-505.
- (4) S. Karstedt, "Emotions and Criminal Justice", *Theoretical Criminology*, Vol.6, 2002,306.
- (5) T. Daems, "Heling als doel van slachtoffer-daderbemiddeling?", *Nieuwsbrief Suggnomè*, Vol.7, Nr.4,6.
- (6) Zie in dit verband ook de bespreking over Slachtoffer in Beeld van T. Daems en L. Robert, "Victims, Knowledge(s) and Prisons. Victims Entering the Belgian Prison System", *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol.14, Nr3, 256-270.

Reflecties van een aandachtige bezoeker

Regelmatig in Leuven verkerend, onder andere met de gedeeltelijk Vlaamse redactie van het Tijdschrift voor Herstelrecht, heb ik de Belgische ontwikkelingen rond het herstelrecht al een aantal jaren op hoofdlijnen kunnen volgen en dat met grote sympathie, want België mag zich met recht en reden een voortrekkersland noemen op dat gebied. Het grote verschil met Nederland zou op zichzelf een diepgaand sociologisch en politicologisch onderzoek rechtvaardigen: waar immers de Belgische volksvertegenwoordiging – blijkens de verschillende wetten die reeds met brede steun zijn aangenomen – de noties van pacificatie, responsabilisering en herstel omarmt, staat het Nederlandse parlement daar huiverig en ronduit afwijzend tegenover.

Met de wet van 22 juni 2005 tot invoering van bepalingen inzake de bemiddeling in het systeem van strafvordering wordt een adequate en ruimhartige uitwerking gegeven aan de dwingendrechtelijke bepalingen van het Kaderbesluit van de Raad van de Europese Unie van 2001, terwijl in Nederland ondertussen slechts besloten is tot een landelijk aanbod van zogeheten 'slachtoffer-dader-gesprekken' die in beginsel buiten de strafrechtelijke afdoening zullen blijven. Die gesprekken kunnen niet worden gezien als de 'bemiddeling' waar art. 10 van het genoemde Kaderbesluit op doelt, omdat het niet de bedoeling is dat er tussen de partijen – slachtoffer en dader – afspraken of zelfs 'overeenkomsten' worden gemaakt. Zulke afspraken kunnen ook niet worden ingebracht, opdat daarmee rekening kan worden gehouden in de strafrechtelijke afdoening (zoals lid 2 van art. 10 van het Kaderbesluit stelt): wel wordt een 'verslag' verwacht, waarmee dan de officier van justitie in zijn requisitoir 'rekening' zou kunnen houden. De slachtoffer-dader-gesprekken worden dus eigenlijk 'geprivatiseerd' terwijl genoemde Belgische wet werkelijk bemiddeling mogelijk maakt met een publiekrechtelijke betekenis (1).

De memorie van toelichting bij de wet van 2005 geeft blijk van een grote ontvankelijkheid voor de ontwikkeling van het herstelrechtelijke gedachtegoed en men gaat de uit-

daging aan, te zien hoe de bemiddelingspraktijk uiteindelijk de strafrechtspleging zal gaan beïnvloeden, doordat niet alleen de parketten maar ook de rechters rekening mogen gaan houden met de resultaten die door bemiddeling worden bereikt en op initiatief van de partijen aan de justitiële autoriteiten worden voorgelegd.

Het besluit die uiterst boeiende ontwikkeling mogelijk te maken bewonder ik als bezoeker uit een achterblijvend noordelijk ontwikkelingsgebied.

Uit de stukken in deze nieuwsbrief, waarvan ik kennis heb kunnen nemen, blijken niet alleen blijvende betrokkenheid en gemotiveerdheid van degenen die professioneel bij de bemiddelingspraktijken betrokken zijn, maar ook de zorgen die een voortschrijdende institutionalisering van de bemiddeling met zich meebrengen.

Ik ben niet in de positie om daarover praktische suggesties te doen en kan alleen maar zeggen dat het me belangrijk lijkt om zelfbewust en principieel te verlangen dat men in staat gesteld wordt om datgene wat men mag of moet doen, zo goed mogelijk te doen.

Dat laatste vergt in ieder geval structurele en goed georganiseerde reflectie op de praktijken en het afweren van tendensen tot een routinisering van de bemiddeling waardoor het als het ware het karakter van een instrumentele interventie zou kunnen krijgen.

Belangrijk is dus inderdaad dat er structurele middelen ter beschikking gesteld worden voor onderzoek en verdere conceptuele ontwikkeling van het herstelrecht in ruime zin (aant. 5 An Marchal), omdat alleen goed empirisch onderzoek en goede theoretische reflectie in staat stellen om bewust en zorgvuldig te kunnen sturen en bijsturen.

En ook belangrijk is de verdere ontwikkeling van een nationaal, cultureel draagvlak voor bemiddeling als zodanig in meerdere contexten van het maatschappelijk leven.

In het meest recente jaarverslag van Suggnomè wordt de wenselijkheid van een landelijk orgaan mede in verband daarmee naar voren gebracht, omdat de bemiddeling niet verengd moet worden opgevat als louter een bepaalde methode, maar als een middel tot samenlevingsopbouw, waarbij het bemiddelen ook 'het aanwezig stellen

van verschillende rationaliteiten' met zich meebrengt.

An Marchal spreekt over het mogelijk open-trekken van nieuwe registers van vragen met betrekking tot de rol van welzijnswerk, opbouwwerk, vrijwilligers (aant.1).

Zelf breng ik al enige tijd – tevergeefs – de gedachte naar voren van een 'Consortium voor Herstelrecht' waaraan met name ook het bedrijfsleven naast maatschappelijke organisaties zou moeten bijdragen. Naast het vergroten van het culturele draagvlak kan door een dergelijk consortium ook in potentie ook het financiële draagvlak worden verbreed – langs de weg van het maatschappelijk ondernemen – terwijl er denkkelijk ook meer instrumentele mogelijkheden ter beschikking komen (bij voorbeeld als het gaat om reïntegratietrajecten). Het kan in dat verband de moeite waard zijn om het functioneren van het Engelse *Restorative Justice Consortium* eens te bestuderen.

Een landelijk orgaan zal meerdere functies kunnen hebben maar een bijzonder belangrijke taak zal zijn het aanzetten tot en continueren van een permanente maatschappelijke discussie over de –culturele en instrumentele – merites van bemiddelingspraktijken.

'Onze' verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het sanctioneren.

Het publieke debat over de mogelijke theoretische betekenissen van herstelrecht en over de relatie(s) tussen herstel en straf is in essentie een cultureel debat, dat zo breed en zo diep mogelijk zou moeten worden gevoerd. Ook 'recht' in het algemeen is een cultureel fenomeen bij uitstek, een middel waarlangs wij proberen ons samenleven althans normatief te ordenen. Het instrumentele gehalte van elke discipline van recht – ook die van het herstelrecht in ontwikkeling, ook die van het strafrecht – is inherent beperkt en inherent problematisch en het is van groot belang dat dat besef meer en breder in de maatschappij doorbreekt. We leven in een sterk technologisch georiënteerde maatschappij en die oriëntatie brengt met zich mee dat we geneigd zijn te zoeken naar en te vertrouwen op 'trucs' die problemen gegarandeerd oplossen.

Die houding komt ook tot uitdrukking in de manier waarop veel burgers denken over de straf als louter of vooral een 'oplossing' voor het probleem van criminaliteit. De incorporatie

van de bemiddeling in de sfeer van de strafrechtspleging – waar ik een groot voorstander van ben – creëert het risico dat naar de bemiddeling wordt gekeken als een ‘alternatieve oplossing’ maar toch: een oplossing. Maar het probleem van de criminaliteit als maatschappelijk verschijnsel en dat van de vorming van delinquent gedrag in elk individueel geval is veel te complex en te dynamisch van aard om in termen van unilineaire interventies te blijven denken: de grote waarde van herstelrecht is – op dit punt – de oproep tot zelfreflectie en verantwoording nemen die het doet aan daders en hun samenlevingsgenoten om aan het werk te gaan in de richting van een constructieve (zelf)ontplooiing van het potentieel aan ontwikkelingskansen. Daarbij kan de negatieve handeling (de misdaad) als een leermoment dienen, juist doordat men met die handeling en de schadelijke gevolgen daarvan indringend – in begrijpelijke taal, op het niveau van de gelijke intermenselijke relaties – wordt geconfronteerd.

In zoverre is de bemiddeling, waar dan ook ingezet, een aan de orde stellen van legitieme verwachtingen tussen mensen, een beroep op normen die dienen te gelden in het samenleven en samenhandelen.

In een diepere zin zie ik dan ook niet een scherpe *scheiding* tussen de functies van bemiddeling en die van straf, hoewel elk van deze twee instituties natuurlijk tal van eigen kenmerken heeft die niet met de andere worden gedeeld.

Wat mij bijzonder trof in een (meta-) onderzoek naar effectiviteit van sancties – in de strafrechtelijke sfeer – is dat de factor *aandacht* zo’n belangrijk aandeel lijkt te leveren in het teweegbrengen van het gewenste resultaat (normconform gedrag)(2).

Strevingen naar geroutineerd handelen – in verband met het halen van productiequota e.d. – brengen altijd een reductie van aandacht met zich mee: aandacht voor de eigenlijke problematiek, aandacht voor de personen en hun soms lastige wensen en verlangens, aandacht voor wat er nodig is om voor iemand perspectieven te openen.

Criminologisch gezien: hoeveel gedragsproblemen die zich in criminaliteit uiten komen niet voort uit *gebrek aan aandacht* omdat bij voorbeeld ouders alleen met zichzelf en/of hun eigen onderlinge conflicten bezig waren?

Daders zijn – hoe ze ook tot hun daden zijn gekomen – verantwoordelijk voor hun gedragskeuzen en met die verantwoordelijkheid moeten ze – in het algemeen belang, waaronder dat van henzelf begrepen moet worden – worden geconfronteerd. Onze verantwoordelijkheid ligt bij de wijze waarop we die confrontatie inrichten. Onze keuze is hoeveel aandacht en welk type aandacht we aan daad en dader geven.

Het herstelrecht stelt net als het strafrecht daders verantwoordelijk voor hun handelen en legt daarbij geen zwaar accent op de traditionele straf in de zin van leedtoevoeging. *Leedverheldering* en het present stellen van leed is eerder waar de aandacht zich op richt. De dader wordt uitgenodigd verantwoordelijkheid op te nemen en in dat kader kan het zijn dat hij verplichtingen op zich neemt: van belang is nu, in reactie op een lopende discussie, dat ook het naleven van die verplichtingen (en de steun daarbij) voldoende aandacht krijgt. ‘Toezicht’ op die naleving hoort – als een vorm van aandacht – wat mij betreft bij een serieuze strafrechtelijke bemiddelingspraktijk. Nu zijn er verschillende actoren denkbaar die bij dat toezicht betrokken kunnen worden, zoals leden van de ‘communities of care’, maar niet valt in te zien waarom dit niet (ook) tot de taak van de bemiddelaar zou behoren. Hij heeft een verantwoordelijkheid voor het bemiddelingsresultaat en dat is er in materiële zin eigenlijk pas ná de naleving. Het opvolgen van de naleving geeft ook de bemiddelaar ‘feed-back’ over de kwaliteit van zijn handelen. Want het niet naleven kán te maken hebben met – onuitgesproken – onvrede over hoe de bemiddeling zelf is verlopen. Zou dan een voortgezette bemiddeling zin kunnen hebben?

Een laatste punt dat ik graag voor onderzoek naar voren wil brengen is dat het bijzonder interessant is om na te gaan hoe nu in de naaste toekomst het geheel van de ‘herstelrechtelijke en strafrechtelijke afdoening’ samen uit gaat pakken. Als het openbaar ministerie of de rechter nog sancties toevoegen aan de reeds gemaakte en voorgelegde (en inherent sanctionerende) verplichtingen voor de dader, welke sancties zijn dat dan en hoe wordt dit gemotiveerd. Hoe houdt de inhoud van een akkoord tussen dader en slachtoffer samen met een toegevoegde sanctie of met het uitblijven van een

toevoeging? Aangenomen dat het algehele 'sanctiepakket' dat uiteindelijk tot stand wordt gebracht (van 'opleggen' kunnen we niet of maar gedeeltelijk spreken) van vrijheidsbeperkende aard is, wat kunnen we dan ontdekken met betrekking tot de proportionaliteit, de legitimiteit en de effectiviteit daarvan?

Ik ben benieuwd en zal het – als een tikje jaloerse Hollander - met aandacht blijven volgen.

Dr. John Blad
Erasmus Universiteit Rotterdam

- (1) J.R. Blad, Slachtoffer-dader-gesprekken als vorm van rechtshandhaving, Justitiële Verkenningen (3) 2007, 50-68.
- (2) M.W. Bol (1995), Gedragsbeïnvloeding door strafrechtelijk ingrijpen. Een literatuurstudie. WODC Reeks Onderzoek en Beleid, nr.140. Deventer: Gouda Quint.

Verslag van de Samenspraak 23 maart 2007

Ter introductie van deze samenspraak werd aan een aantal betrokken actoren gevraagd een beeld te schetsen van hun betrokkenheid op en bij Hergo. Stephan Van Litsenborgh van de politiezone Vilvoorde – Machelen, Bert van Gestel van de sociale dienst van de Jeugdrechtbank te Brussel, jeugdadvocate Katrien Steenhaut van de balie te Brussel en Leuvens jeugdrechter Francesca Raes stonden kort stil bij de procedure van bemiddeling en hun rol in dit proces. Het debat werd in goede banen geleid door Lieve Bradt van de Ugent.

De rol van de politie spitst zich volgens de heer Van Litsenborgh vooral toe op de infoverstrekking over de feiten, het toezien op de ernst van het gebeuren en het verzekeren van de veiligheid tijdens de Hergo. Het engagement van de politie blijft echter vaak afhankelijk van de persoonlijke interesse van een aantal politiebeambten. Het alge-

mene beeld dat binnen de politie heerst, is dat de politie er is om feiten vast te stellen en ze zo snel mogelijk ter vervolging door te geven aan de bevoegde instanties. Er wordt nog vaak vanuit een repressief kader gekeken. Toch zou bijvoorbeeld ook de wijkpolitie een bemiddelende rol kunnen opnemen. Dit is echter niet algemeen aanvaard binnen de politie.

De vertegenwoordiger van de sociale dienst van de jeugdrechtbank is aanwezig bij een Hergo als lid van de achterban van de jongere, samen met de advocaat van de jongere en de mensen die de jongere zelf meebrengt. De sociale dienst licht de maatschappelijke positie van de jongere toe en bekijkt tijdens het privé-moment samen met de jongere wat 'het herstel' kan inhouden en hoe het uitgewerkt kan worden.

Jeugdadvocaten kunnen in eerste instantie een voorstel tot Hergo doen aan de jeugdrechter. In een tweede fase zijn zij deel van de achterban van de jongere. Zij leggen aan de jongere uit wat Hergo inhoudt, waken mee over het evenwicht en volgen de gemaakte afspraken mee op. Volgens Mevrouw Steenhaut is één van de grote voordelen van een Hergo dat tijdens het groepsoverleg verschillende daders samen uitgenodigd kunnen worden, terwijl dit voor de jeugdrechter steeds individueel is. Het is volgens haar ook veel intensiever en oprechter wanneer een jongere zijn spijt betuigt in de kleine groep van een Hergo.

Tot slot wil jeugdrechter Raes via een Hergo de actie meer bij de jongere zelf leggen en op die manier de jongere ook een stuk zijn eigenwaarde teruggeven. Met andere woorden: de jongere meer vanuit zijn sterktes benaderen in plaats van vanuit zijn zwaktes. In de voorafgaande beginselen van de nieuwe wet op de jeugdbescherming komt volgens mevrouw Raes ook een aantal thema's terug die in verband staan met Hergo. Zij citeert: "Om delinquentie te voorkomen kan beroep gedaan worden op een multidisciplinair team; één van de doelstellingen van de wet is de jongere verantwoordelijkheidszin bijbrengen; de jongere dient bewustgemaakt te worden van de gevolgen van zijn handelen; en de jongere dient gehoord te worden en kan deelnemen aan het beslissingsproces. In die zin kan een jeugdrechter een Hergo-overeenkomst enkel

nog homologeren (art. 37 quater), tenzij ze in strijd zou zijn met de openbare orde.”

Vraag: Hoe kijken de oversten van de politie naar Hergo?

Korpschefs nemen hiertegenover vaak eerder een afwijzende houding aan. De politie kan best aangesproken worden via een sociale afdeling van de politie, bijvoorbeeld de jeugd- en sociale dienst of één van de wijkafdelingen. Het blijft echter steeds de korpschef die beslist of iemand afgevaardigd kan worden of niet. Volgens professor Walgrave is er nochtans zeker een rol weggelegd voor de politie binnen de Hergo-bijeenkomst. 'De kepie' is belangrijk voor de mensen rond de tafel, want op die manier wordt de maatschappelijke belangstelling voor het gebeuren duidelijk. Vanuit het publiek wordt hierbij de bedenking geformuleerd of de politie wel de beste vertegenwoordiger van de maatschappij is. Hierbij stelt zich immers het probleem van het conflict tussen de vertrouwelijkheid van de Hergo-bijeenkomst en de meldingsplicht van de politiebeambte. Het gaat hier dus om een conflict tussen twee normen, waarbij de vraag zich stelt naar wat primeert.

Jeugdrechter Raes merkt op dat zij de politie binnen een Hergo niet zozeer als vertegenwoordiger van de maatschappij ziet, maar eerder de instantie die de feiten binnen de strafwet kadert en de ernst van de feiten onderstreept.

Neemt een Hergo teveel tijd en geld in beslag?

Mevr. Raes ziet een Hergo eerder als tijdsbesparend. De jongeren komen immers vaak niet meer terug in het strafrechtelijke systeem en het netwerk dat doorheen de Hergo rond de jongere opgebouwd wordt, neemt een stuk de sociale controle over.

Wie bewaakt het herstel aan de maatschappij?

Prof. Walgrave vindt dat de jeugdrechter dit dient te beklemtonen. Tijdens de Hergo kan iedereen samen nadenken over het herstel aan de maatschappij. En ook de politie kan dit mee bewaken tijdens het overleg. Op het einde van de Hergo is er ook een terugkoppeling

bij de jeugdrechter voorzien, waarbij ook het Parket aanwezig is. Zij kunnen op dit moment het maatschappelijk perspectief ook weer in beeld brengen. Mevr. Van Paesschen geeft hierbij aan dat het voor de politie niet altijd even eenvoudig is om dit perspectief hier binnen te brengen omdat zij niet altijd zicht hebben op wat een billijke reactie is, gegeven de omstandigheden. Zij hebben immers vaak geen zicht op welke maatregel zou opgelegd worden indien er geen Hergo zou plaatsvinden. In die optiek pleit zij ervoor om eventueel voor de Hergo een overleg te plannen tussen politie en openbaar ministerie.

Criteria bemiddeling / Hergo

Vroeger was in de criteria voorzien dat Hergo enkel voor zware feiten kon opgestart worden. In de omzendbrief zijn de voorwaarden voor doorverwijzing naar bemiddeling en Hergo echter dezelfde. Wanneer wordt dan gekozen voor Hergo en wanneer voor bemiddeling?

Mevr. Raes stelt dat bijvoorbeeld in Leuven de procureur des Konings bemiddeling altijd zal voorstellen. In zaken met directe voorleiding voor de jeugdrechter bestaat de mogelijkheid van Hergo. In deze zaken moet dan aan de Procureur doorgegeven worden dat hier geen bemiddeling dient aangeboden te worden. Het is dan ook belangrijk om op voorhand duidelijke afspraken te maken tussen procureur en jeugdrechter. Dit om te vermijden dat een jeugdrechter geen Hergo meer kan aanbieden als al een bemiddeling heeft plaatsgevonden. Advocate Mevr. Steenhaut geeft aan dat, gegeven de nieuwe wet, het parket bemiddeling moet voorstellen. Mevr. Raes nuanceert echter dat het parket moet motiveren waarom geen bemiddeling wordt aangeboden, bijvoorbeeld als een Hergo eerder geschikt is.

Rol van de advocaat

In de omzendbrief werd niet voorzien dat de advocaat bij het overleg aanwezig is. Mevr. Bradt stelt zich de vraag van waaruit dit idee voortvloeit. De advocaat kan immers toezien op de redelijkheid van de afspraken en kan ook tijdens het gesprek de nodige ondersteuning bieden aan de jongere. Waarschijnlijk leeft de bekommernis bij de omzendbrief dat de advocaat het proces teveel zou overnemen. De wet sluit de aanwezigheid echter ook

niet uit. Dus de bestaande praktijk zal waarschijnlijk blijven voortbestaan.

Prof. Walgrave merkt op dat, in tegenstelling tot de initiële verwachting, de advocaten één van de grote voorstanders van Hergo blijken te zijn. In die optiek is het toch belangrijk dat zij mee aanwezig kunnen zijn tijdens het overleg. Zo kunnen zij juridisch de puntjes op de i zetten. Ook vermijdt men zo dat de advocaat voor een voldongen feit staat voor de jeugdrechter.

Dhr. Claes stelt zich de vraag of het risico toch niet bestaat dat een sturing en overname gebeurt door de professionelen of door de ouders? Immers, dat wat tijdens het privé-moment wordt besproken en uitgewerkt, zou het initiatief dat de jongere genomen heeft kunnen tenietdoen.

Cruciaal hierbij is de voorbereiding, denkt Mevr. Van Paesschen. Tijdens het privé-moment komen de jongere, zijn ouders en zijn steunfiguren aan het woord. Als er vragen zijn, kan de consulent of de advocaat erbij geroepen worden. De toets van wat voorgesteld wordt, dient in de groep te gebeuren. De jongere stelt dit zelf voor en bespreekt het met de aanwezigen. De moderator hoort hierbij het evenwicht in het oog te houden.

Hierbij aansluitend stelt Dhr. Walgrave dat in onze samenleving niet alles volgens de wens van de jongere gebeurt. Thuis of op school is dit ook zo. Toch is het belangrijk dat tijdens de Hergo bevraagd wordt of de jongere alles wat hij wilde zeggen ook daadwerkelijk heeft kunnen zeggen.

Bekennende dader?

Mevr. Raes zegt dat vaak een 'culture of denial' heerst bij de rechter. De jongere neemt een calculerende houding aan. Hij houdt de vraag 'hoe kan ik er het makkelijkst vanaf komen?' in het achterhoofd. Dit is ook normaal.

Voor sommige mensen, vaak uit andere culturen, is het ook niet zo eenvoudig om een misdrijf te bekennen. Bekennen is immers een groeiproces. Bijvoorbeeld: Na een tijdje te zijn buiten gegaan met zijn zoon, zegt een allochtone vader dat ze het hebben gedaan. Daarom kan een Hergo ook opgestart worden met zij die niet volledig bekennen: "ze hebben immers niet ontkend". Mevr. Balcaen merkt op dat hierbij toch opgepast

moet worden voor secundaire victimisering van het slachtoffer.

Hoe ga je om met de informatie verkregen tijdens de Hergo?

Hoe staat dit in verhouding tot de vertrouwelijkheid? De verkregen informatie kan immers niet gebruikt worden.

Vaak komt de problematische opvoedingssituatie (POS) van de jongere op tafel te liggen tijdens de Hergo en worden er engagementen hieromtrent aangegaan. De vraag stelt zich dan wie dit het best opvolgt. De bemiddelaar is hiervoor niet goed geplaatst. In verband met de POS kan deze taak misschien best opgenomen worden door de sociale dienst. Echter, de sociale dienst is niet altijd aanwezig bij de Hergo.

Pieter Verbeek
Bemiddelaar/forumwerker

Goed om weten

- FEEST 25 JAAR OIKOTEN !!

Op **zaterdag 16 juni** vanaf 15u is iedereen van harte welkom op onze vaste stek in **Til-donk** (Lipsestraat 175) om met ons te **feesten!**

U wordt verwelkomd met een 'apero-Oiko' en vervolgens kunt u volop genieten van het gebeuren: **live muziek**, springkasteel, hapje en tapje, bijpraten, weerzien...

Als blijk van waardering voor hun inzet gaan we enkele originele en unieke kunstwerken, **Oikotenawards**, uitreiken aan vier mensen, nl. aan één vrijwilliger en aan drie personen uit het werkveld die in de voorbije 25 jaar een wezenlijke bijdrage leverden aan onze werkingen (onthemingsprojecten, herstelbemiddeling en time-out).

Programma:

16u: vrij podium

17u: blues

18u: uitreiking Oikotenawards

18u30: De Wildeman Band (uitstekende pop en rock)

20u: BRRRAKA (spetterend 10-koppig orkest dat Cubaanse son en swing speelt met een vleugje flamenco, met onze Dimi Dumo !)

22u: fuif met d.j. Piet Mercelis

Parking: op de weide van Oikoten, niet op de openbare weg, aub.

www.oikoten.be

- Nieuwe publicatie:

“Een redelijk ritueel.” Bemiddelen tussen strafrecht en leefwereld.

Doctoraatsproefschrift van Judith Leest aan de Universiteit Utrecht.

Verschenen bij Boom Juridische uitgevers
ISBN 978-90-5454-584-2.

Agenda

De werkgroep vorming organiseert in het na-jaar voor de doelgroep van slachtoffer-dader bemiddelaars met meerderjarigen, minderjarigen en de bemiddelaars in strafzaken:

- op 25 oktober 2007 een themadag 'Franse terminologie' in Brussel

- op 20 november 2007 een trainingsdag Bemiddelingsmethodologie aan de hand van rolenspelen in Gent

Meer informatie en de uitnodigingen volgen later.

“SAMENSPRAAK”

22 juni 2007

Federale Overheidsdienst Justitie

Zaal 204

Waterloolaan 115

1000 Brussel

Thema: Toekomstperspectieven en uitdagingen voor herstelrecht in België

- 13.30—15.00u Inleiding door Sarah Van Praet, Doctorandus Centre de recherche criminologiques van de ULB en debat
- 15.00—15.15u . Koffiepauze
- 15.15—16.30u Debat

Inschrijven kan via het bezorgen van bijgevoegde inschrijvingsstrook aan het secretariaat van Suggnomè of via het sturen van een e-mail naar info@suggnome.be, en dit vóór 19 juni 2007. Voor bijkomende inlichtingen kan u terecht bij Noëlla Verreth op het secretariaat van Suggnomè.

INSCHRIJVINGSSTROOK

SAMENSPRAAK 22 juni 2007

Hiermee bevestig ik dat ik,

.....(naam)

aanwezig zal zijn op 22 juni 2007

Handtekening